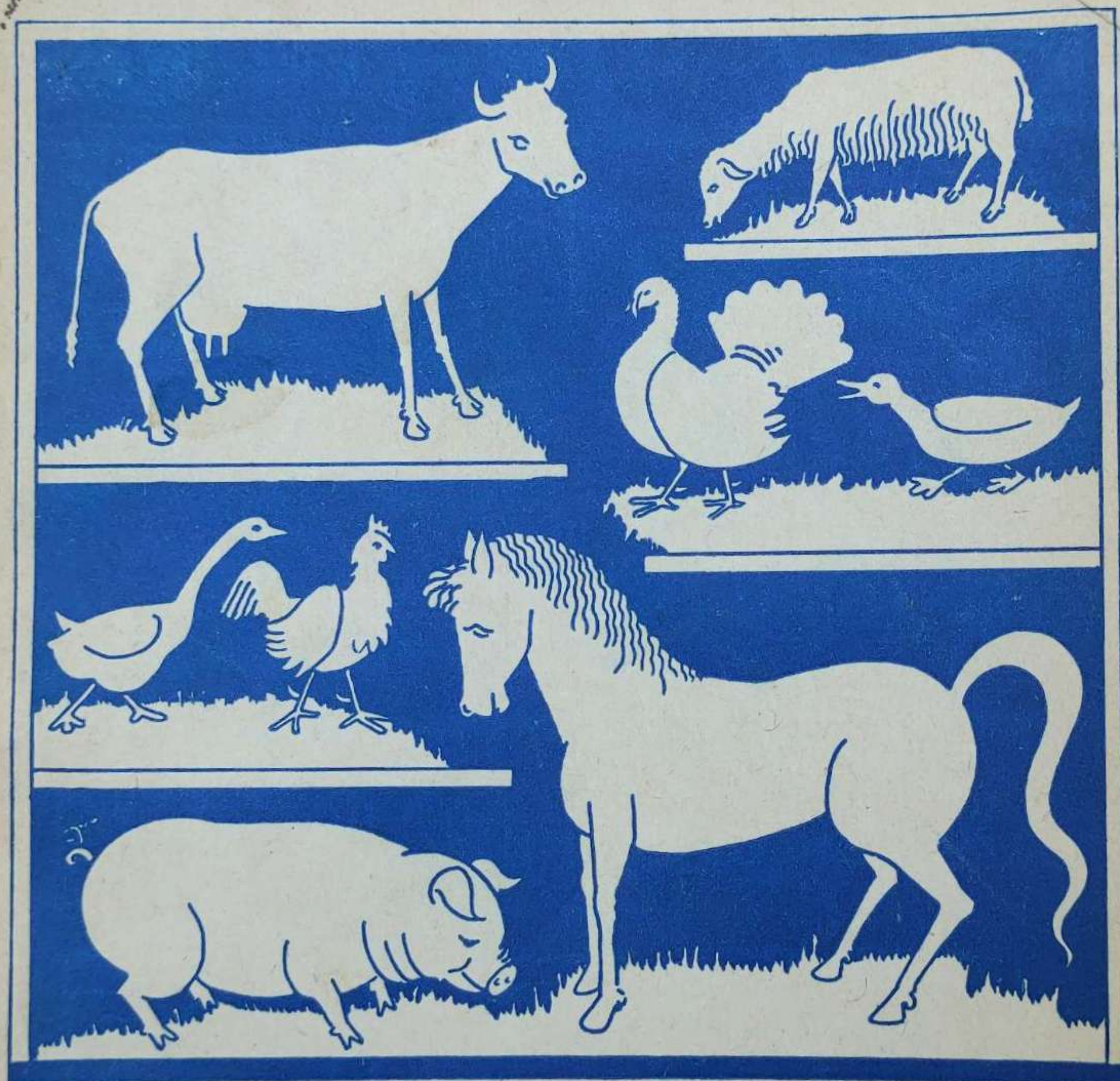

FLORIJAN KOUDELKA

BOLESTI DOMAĆIH ŽIVOTINJA

FLORIJAN KOUDELKA

BOLESTI DOMAĆIH ŽIVOTINJA

POUKE I SAVJETI SELJAČKIM GOSPODARIMA

JERONIMSKA KNJIŽNICA
UREĐUJE DR JOSIP ANDRIĆ
IZDAJE HRV. KNJIŽ. DRUŠTVO SV. JERONIMA
KNJIGA ČETIRISTA SEDAMDESET ŠESTA

IZDANO MEĐU REDOVNIM JERONIMSKIM IZDANJIMA ZA GODINU GOSPODNJU 1936.

TISKARA NARODNE PROSVJETE, ZAGREB, TRENKOVA ULICA I.

BOLESTI I POGREŠKE KONJA

Šepavost konja

Često se događa, da konj ošepavi. Ako je šepavost znatnija, konj nije za rad sposoban. Treba dakle konja liječiti, da nam opet može raditi. Ako hoćemo, da liječenje ima uspjeha, treba najprije istražiti, u čemu i gdje je bolest, a to u konja nije uvijek tako lako. Kovači i slični samouci, koji se bave liječenjem konja, a da stvari zapravo ne razumiju, brzo su gotovi: bez duga promatranja jednostavno kažu, da je konj uganuo pleće ili da mu je zaskočila krv, a ako šepavost dulje potraje, reći će, da se konju suši pleće.

Ne može biti dakako zadaća ove knjižice poučavati gospodare o svim raznolikim bolestima udova, koje prouzrokuju šepanje; kanim ovdje samo opisati, kako se postupa kod pregleda šepavosti konja, i upozoriti na najčešće njezine uzroke.

Katkad zna početak šepavosti biti neznatan uzrok i lako bi se ga dalo ukloniti, kad bi se našao i upoznao na vrijeme. Koliko sam puta vidio, kako su mazali konje oštrim mastima na različnim mjestima na češće na plećima, premda je bolest bila možda u kopitu; tako su konja bez potrebe mučili i nejednom ga nagrdili.

Kad konj ošepavi, a nije odmah očito, od čega je i gdje je zapravo bolest, učinit ćemo najbolje, ako se ispitujući bolest držimo ovog postupka:

Prije svega neka provode pred nama konja korakom i kasom na mekanoj, pa na tvrdoj zemlji, i to najprije po ravnome, onda uzbrdo i najposlije nizbrdo. To ima svoje razloge, jer često konj u koraku i na mekanu tlu ne će ni zašepati, ali šepavost njegovu

odmah ćemo vidjeti na tvrdom tlu, osobito u kasu. Tko nije vješt, teško će mu biti često razaznati, da li konj šepa na prednju ili na zadnju nogu; a još će teže poznati, na koju upravo nogu šepa, da li na desnu ili lijevu.

Kad ide konj strmo, šepavost se bolje da opaziti na prednjim nogama, jer težina tijela pada više na prednji kraj; a kad ide uzbrdo, lakše ćemo opaziti, ako šepa na stražnje noge

Varavo je mnijenje, da je konj šepav na onu nogu, na koju dublje pada; uistinu je sasvim protivno. Radi bola u dotičnoj nozi konj joj olakšava time, što hodajući ili trčeći prenosi tjelesnu težinu na suprotnu zdravu nogu i onda na nju pada dublje.

Kad dakle konja motrimo bilo sprijeda ili otraga i opazimo na primjer, da pada dublje na lijevu nogu, onda je bolest u desnoj. Ujedno našoj pozornosti ne će izmaći, da konj u pokretu klima glavom na lijevo. Naprotiv ako konj pada dublje na desnu nogu i klima glavom na desno, onda je sijelo bolesti u lijevoj nozi. Ako kod pokreta konju pada jedna sap niže nego druga, onda je konj šepav na zadnju nogu; uslijed prenošenja tjelesne težine na zdravu nogu, spada dotična sap te noge, i konj dakle šepa na suprotnu nogu.

Kad smo ovako našli, na koju nogu konj šepa, pristupit ćemo k traženju bolesnog mjesta. Prvo i glavno načelo kod toga jest, da temeljito ogledamo kopito. U tu svrhu treba da skinemo potkovu. Već kod toga konj često pokazuje bol, ako je na primjer UKOVAN, to jest ako je čavao zašao u mesne, žive dijelove kopita, ili barem tako blizu, da ga pritisak boli i peče, kao što se kaže, i uzrokuje šepavost.

Kad skinemo potkovu, ogledamo stopalo, ako nije kod žabice čavao, koji dopire duboko u zarez žabice; katkad se znadu zabosti čavli duboko u mesne dijelove stopala i žabice pa uzrokuju ozbiljnu šepavost.

Kad je NAGAŽEN ČAVAO, izvadimo ga, očistimo ranu i metnemo, kao što se dalje kod upale kopita

navodi, hladne obloge. Ako se rana u kopitu gnoji, treba rog na tom mjestu izrezati, da gnoj može otjecati, pa ranu liječimo po pravilima, koja su u ovoj knjižici navedena.

Konji također trpe često, kad nažulje mesno stopalo bilo radi kratke ili odviše pritegnute ili malo iskucane potkove, a to se rado zna dogoditi plitkorožnim i punorožnim konjima ili onima, koji imaju slabo rožno stopalo; sijelo ovakvih nažuljanih mjesta nalazi se na stopalu iznutra, među žabicom i rubom, na koji se prikiva potkova. Takva nažuljana mjesta na mesnom stopalu zovemo ŽULJ, NABOJ ili NATISAK. Nastaju i onda, kad se među potkovu i žabicu zabije oštar kamečak ili kad konj hoda po cesti, koja je nedavno nasuta kamenom. To mjesno ožuljenje mesnoga stopala može izazvati upalu, od koje se kopito počne gnojiti, veoma boli, a to se opaža i onda, kad se lako pritisne na kopito. Kad se natisak gnoji, ne može konj ni stati na nogu, nego se dotiče zemlje samo prednjim rubom kopita. U takvim slučajevima treba u rožini i to u nutarnjem uglu između žabice i rožnog ruba prorezati otvore, kojim gnoj iscuri. To je najbolje povjeriti živinaru, koji će poduzeti dalje liječenje. Ako ne otvorimo ranu, progrize gnoj nutarnju stranu, pa iscuri kraj mekušja, ali dok se to dogodi, ognoji se velik dio stopala i konj pretrpi mnogo bola. Neprestano istavlja hromu nogu i malo ždere. Time se i tok bolesti produži i zato je uvijek bolje natisak na vrijeme izrezati.

Kopitnim kliještima ogledamo kopito, da li je na kojem mjestu osjetljivije. Ako pritisak kliještima konja jače vrijeđa, odmiče nogu; često osjećamo na rožini i povećanu toplotu i po tome svemu možemo suditi, da se KOPITO UPALILO. U svim takvim slučajevima kad ustanovimo bol, osjetljivost i povećanu toplinu, dakle upalu u kopitu, mećemo na kopito hladne obloge. Kopito umotamo u krpu od stare oprane vreće, i to onako, kao što se dijete povija u pelene, krpu metnemo preko kopita gore do gležnja i pričvrstimo pod gležnjem tkanicom ili slabim užetom od slame.

Zatim polijevamo krpu češće hladnom vodom, da se upala u kopitu ublaži i umine. Hladne obloge ponavljamo nekoliko dana, dok upala i šepavost prođe. Mjesto vode može se s uspjehom uzeti Burovu otopinu. Priređuje se tako, da se u sto dijelova hladne vode metne jedan dio stučenog kamenca (alumena) i dva dijela olovnog šećera (Plumbi acet. crudi). U škaf vode od pet litara dosta je 50 grama praška od kamenca i 100 grama praška od olovnog šećera. Prije upotrebe vodu uvijek zamiješamo kolčićem, kod čega voda pobijeli. Potkovu ostavimo za to vrijeme skinutu. Mjesto takvih obloga može se također uzeti smjesa žute ciglarske gline (ilovače), octa, vode i pljeve. Dosta je pol vode i pol octa, k tome se primiješa toliko stučene žute gline, da se miješanjem od toga usitni gusta maziva kaša. Tu zemlju namažemo na čistu krpu od vreće; krpom se omota bolno kopito i omot se pričvrsti nad krunom užetom od slame ili vrpcom. Čim se maz osuši, treba omot skinuti i metnuti svježi maz. Konja dakako, dok to traje, ne valja upotrebljavati za rad, nego ga treba ostaviti u štali.

Kod konja se dešava i osobita vrsta upale kopita, koja se zove KOPITNA KOČINA. Od kopitne kočine zabole konja ponajviše obje prednje noge najedamput, rjeđe samo jedna, a rijetko i zadnje noge ili sve četiri najedamput. Konj je kao drven, zadnje noge meće daleko poda se (pod trbuh) i ne će, zapravo ne može se micati s mjesta. Sijelo je ove upale prednji dio mesne stijene i stopala kopitnoga kod prednjega donjeg ruba. Kopitna kost u rožnom ovoju zatvorena dobiva u toku bolesti nepravilan, spušten položaj i rog se izobliči. Prednja stijena postaje vodoravno kolutasta, kopito kod prednjega donjeg ruba izraste kao gomoljika, stopalo se nadima, tvori se pun rog. S tom veoma bolnom bolešću u vezi je vrućica. Uzroci kopitne kočine su ili prehlada ili hrana, u kojoj ima mnogo škroba, na primjer pšenica, ječam, pirinač. Prehladiti se može konj, kad je vruć i oznojen, kad se tjera preko studene vode (potoka). Slično nastaje u kobile, kad ima u sebi mrtav plod, koji je stao

gnojiti, ili poslije ždrijebljenja, ako nije izmetnula na vrijeme posteljicu. Ova bolest traje obično dulje vrijeme i liječi se puštanjem žile, sredstvima za otvaranje i oblozima na kopita. To je ozbiljna bolest i zato treba zvati veterinara.

Ako u kopitu ne nađemo nikakvih promjena, pogledamo još mekušje i krunu. Na mekušju nalazimo katkad stučena mjesta, kad konj trčeći kreše zadnjim nogama prve. Kod STUČENA MEKUŠJA upotrebimo hladne obloge onako, kao kod upale kopita. Kresanje zadnjim nogama u prve zahtijeva osobito okivanje potkove protiv kresanja.

Na kruni je sijelo različnih nagaza, osobito zimi, kad su konji oštro potkovani. NAGAZ može se lako opaziti, ako je na krunici vidljiva rana. No gdjekad odaje mjesto nagaza samo povišena toplina, neznatan otok i znatna osjetljivost. Otvorene rane liječimo prema uputi opisanoj kod rana. Ozlijeđena mjesta treba namazati s vazelinom ili karbolnim uljem i metnuti na njih hladne obloge. Nagazi zahtijevaju često, da se okolna rožna stijena, koja pritište na nabrekle i upaljene dijelove krune, izreže; to će izvršiti polumjesečastim rezom veterinar. Nemojmo nagaze uzimati svagda na laku ruku; ako se zanemare, može od njih ispucati rog, a to bude uzrok stalnome hramanju i dade se ukloniti samo operacijom. Kod nekih nagaza nastaje i duboko gnojenje, pa ako se rana ne njeguje po pravilima najpomnjivije, možemo i konja izgubiti.

Ovoj za kopito i papke od jakog platna

Da na kruni i mekušju nema promjena, uvjerit ćemo se pritišćući malo gore više rukama i krećući kopito na desno i na lijevo, da vidimo, nije li bol u krunskom zglobu. Na tom mjestu, osobito na kosti

krune, nastaju kod konja, kad se udari, ugane ili zapne u dubokim kolotečinama na lošim putovima, UPALE POKOSNICE, koje vrlo dugo traju, a od upale pokosnice nastaju izrasline kosti, koje su poznate pod imenom OBRUČIĆI ili KORICE. Upale pokosnice liječimo iz početka hladnim oblozima, a kasnije oštrim mazanjem jodnim i drugim mastima, koje propiše veterinar.

Na zadnjoj plohi putišta je veoma nježna i osjetljiva koža, koja podliježe različnim upalama: ako na njoj opazimo otok, povećanu toplotu i vrijeđanje ili čak ljepljivu tekućinu na koži, kvržice, krastice ili pukotine i bolna mjesta, onda ima konj ZVJERINJAC. Na istom mjestu javljaju se više ili manje znatne upale, osobito na zadnjoj nozi, kad se konju zadnja noga zadjene u uže ili lanac, kojim je kod kopita vezan. Zvjerinjac može imati i ozbiljne posljedice, ako se zanemari ili na nerazuman način liječi. Kod mnogih gospodara vidio sam, kako su omotali konju oteklu nogu krpom i zalijevali gnojnicom; neki ispiru zvjerinjce svježom mokraćom. Onda nije dakako čudo, kad je upala kožna što dulje, to gora, koža puca poprijeko, umire od snijeti i noga otječe sve ozbiljnije, dok najzad konj na nju ne može ni stati. Liječenje: jaka raskužna sredstva u obliku toplih kupka i obloga, kreolin, lizol. Zvjerinjce treba pažljivo očistiti i koliko se može od vlage i blata čuvati. Dobro može poslužiti smjesa od četiri dijela čista sesamova ulja (sesamum) i jednog dijela olovne vode; izvrsno je sredstvo također prašak od tanoforma za posipanje.

Gornji dio cjevanice stvara s drugim kostima skočni zglob. Taj zglob zna biti sijelo bola, koji uzrokuje šepanje. Događa se naime, da konj ugane taj zglob, a osobito su tome uganu skloni konji sa spuštenom putišnom kosti na zadnjoj nozi. Isprva ne ćemo otok ni opaziti, ali vidjet ćemo spušteniji položaj kosti u putišnom zglobu, pa konj pokazuje kod pipanja i pritiska na zglob znatan bol. Kod uganuća pretegnu se naime zglobne veze i kad se to ponovi

nekoliko puta, zglob oklimavi. Više puta po uganuću također oteče gležanj. UGANUĆE liječimo studenim, koliko je moguće ledenim oblozima; učinit ćemo dobro, ako stučemo led nasitno i metnemo u volujski mjehur, koji oko zgloba obložimo i povojem pričvrstimo. U zastarjelim slučajevima treba klimavi zglob liječiti čvrstim mazanjem i ovijanjem elastičnim ovojima; no za to treba pozvati veterinara. Na nutarnjoj strani skočnog zgloba vide se kod nekih konja bolne otoke ili oguljenja, koja nastaju kod pogrešnog hoda, kad se konj kreše; pri tom udara obično potkovom dotične noge u gležanj suprotne noge. Kod toplog otoka treba dati hladne obloge; oguljena mjesta treba namazati mašću od tutije ili kseroforma. Da spriječimo kresanje, treba konja potkovati osobitim potkovama protiv kresanja, ili nabaviti za gležnjeve zaštitne pasove od kaučuka.

Na zadnjoj strani skočnog zgloba, imaju neki konji oble meke otoke, t. zv. ŽUČI ili BUTE; to su mjehurići puni tekućine. Obično konju ne škode, to su samo greške, što se ljepote tiče, ali dakako svjedoče, da je konj već mnogo služio. Ako te žuči imaju sijelo u ovojnicama tetiva, mogu dovesti do upale tetivne ovojnice i ujedno do šepavosti. Svježe tople i upaljene žuči (bute) liječimo hladnim oblozima, kasnije treba napraviti o b l o g e P r i s n i c o v e (Priessnitzove) i to ovako: Namočimo krpicu mekoga starog platna široku po prilici 15 cm, dugu po prilici 50 cm u hladnoj vodi, izažmemo i ovijemo oko noge u gležnju tako, da se ne zasuče, i onda ga ovijamo odozdo gore ovojem od flanela; po prilici za jednu uru, katkad i prije, krpica se osuši, i kad se skine ovoj, mora se opet namočiti u hladnoj vodi i opet oviti i suhim ovojem pokriti.

Protiv žuči (buta) prodaju se različne masti, tajna sredstva, no njihovo djelovanje pored svih obećanja ne zadovoljava. Gdjetko misli, da bi se žuči (bute) dale možda ukloniti, ako se prorežu ili probodu i ispusti tekućina iz njih. No to se ne može nikome savjetovati, jer bi mogle slijediti jake upale sa gnoje-

njem, otocima i znatnom šepavošću. Ako se žuči (bute) i probodu i iscure, napune se doskora opet.

Na zadnjoj plohi golijeni vidimo i osjećamo tetive pregibače, koje dolaze od gornjih mesnih (mišićnih) dijelova noge i idu prema kruni i kopitnoj kosti. Te tetive znadu biti sijelo bolesnih promjena, koje su spojene sa šepavosti. To su *upale tetiva* obično na gornjem kraju, pod prvim koljenom na prednjoj nozi, ili pod petnim zglobom na zadnjoj nozi. Pomnjivo pipajući naći ćemo kod ove upale, da tetive nijesu tanke i čisto glatke kao na zdravoj nozi, s kojom uvijek uspoređujemo, nego da su nešto odebljale, toplije i bole. U običnom govoru kaže se, da je konju PRESKOČILA ŽILA, premda se tetiva nalazi u položaju sasvim pravilnom. Upala tetiva nastaje, ako se konj naglo udario ili bio udaren, ako se ožuljio, ili je bio nerazumno pretovaren ili pretjeran. Kad osjetimo vrućinu u tetivi, mećimo hladne obloge; ako vrućina prođe, mećemo Prisnicove (Priessnitzove) obloge, kako smo bili rekli kod upale žuči (buta). Upala tetiva dugo se vuče i tada treba upotrebiti različna sredstva za rastjeravanje, koja će nam najbolje svjetovari veterinar; nemojmo ostavljati ovu bolest, da zastari, jer ako se upala tetiva ponovi nekoliko puta, ostane tetiva sve deblja, pri tome se ujedno skraćuje, i konj će postati zauvijek šepav, pri hodanju dotiče se zemlje samo prednjim krajem kopita, jer ne može stati na cijelo stopalo. Noga mu je kao drvena štaka. Mnogi gospodar ostao je svojom krivnjom bez konja, jer se oslonio na hvaljeni učinak različnih fluida i oštrih masti, koje po savjetu svojih poznatih i nezvanih vještaka upotrebljava tako dugo, dok mu konj ne ostane trajno šepav. Naposljetku dođe s njim k živinaru, ali bude na žalost već kasno, jer skraćena i odebljala tetiva ne dade se nate gnuti i izbrusiti. Zato neka svaki traži na vrijeme pomoć na pravome mjestu.

U skočnom zglobu znade konju srasti donji i srednji red kostiju tako zvani ŠKRIPAC (KARAKUŠ). Nalazi se obično na unutarnjoj strani skočnog zgloba i nastaje poslije upale pokosnice, ili ako se konj udario ili bio udaren. Mogu nastati od udara i na zadnjim nogama, unutra i izvana. Te isprva nevidljive, opisane upale pokosnice veoma bole i često su uzrok dugotrajne šepavosti. Konačno se pojavi nakon duljeg hramanja na goljenici pod kožom otok, koji sjedi čak na kosti, velik kao grašak, grah ili lješnjak, koji je tvrd, ne propušta i zna narasti katkada kao kokošje jaje. Takve upale pokosnice traju po nekoliko nedjelja i mjeseci. Kad opazimo karakuš, obratimo se na vrijeme za savjet k živinaru, koji će nam dobaviti dobro i prikladno sredstvo. Sa željenim uspjehom upotrebljavaju se različne oštre masti, osobito crvena mast engleska ili blister.

K upalama pokosnice ide i ZEČJA I SRNEĆA KUKA, koja se nalazi na vanjskoj strani petnoga zgloba, dakle na zadnjim nogama. Kad konj šepa na prvu nogu, možemo biti sigurni, da je u polovici slučajeva bolest u kopitu; ako li šepa na zadnju nogu, moramo u 50% slučajeva zlo tražiti u skočnom zglobu ili — kako se krivo govori — u zadnjem koljenu (Pravo zadnje koljeno nalazi se gore više pod stegnom). Početak škripca ne možemo uvijek tako lako raspoznati i ustanoviti. Izvrsno je sredstvo za raspoznavanje škripca u početku ili upale pokosnice u skočnom zglobu ovaj pokus: šepavoga konja postavimo na put i naredimo drugome, koji drži uzdu, da s konjem bude pripravan potrčati. Sami dignemo zadnju hromu nogu uvis tako, da bude u skočnom zglobu savinuta što se više može; to jest približimo golijen k samome listu, kod čega je kopito s prednje strane upereno k trbuhu. Tako zgrčenu i dignutu nogu držimo nekoliko minuta uvis. Onda pustimo nogu, ali konja potjeramo na brzo kretanje bičem. Ako je uzrok šepanja u skočnom zglobu, to jest ako se radi o upali pokosnice i o početku škripca, ne može konj kod prvih koraka dotičnom nogom ni taknuti zemlju i skače na tri noge: tek u daljem trku razgiba se, staje opet na tu nogu i šepanje postaje manje vidljivo.

I manje razvijene slučajeve upale pokosnice u skočnom zglobu možemo tim pokusom ispitati. Ako

je škripac već razvijen, nije ga dakako teško ustanoviti. Postavimo konja tako, da stoji zadnjim nogama ravno, onda ispoređujemo nutarnje plohe obaju skočnih zglobova otraga isto tako, pošto smo stali sprijeda pred konja. Škripac se ističe kao obla izraslina obično na unutarnjoj strani zglobne plohe. Šepavost od škripca vuče se vrlo dugo i traje mjesece i više. Već mnogi gospodar izgubio je inače dobroga konja nerazumnim liječenjem. Znam slučajeve, gdje su kovači usijanim željezom propalili nesamo kožu na škripcu nego dapače i zglobne kosti tako, da su dotični konji morali biti predani živoderu ili mesaru. Škripac se doduše također ispaljuje, ali učinit ćemo zacijelo najbolje, ako njegovo liječenje povjerimo svagda živinaru, koji će upotrebiti u svakom pojedinom slučaju najzgodnija sredstva i svjetovat će nas, kako imamo postupati.

U petnom zglobu razvijaju se, slično kao i na gležnju, meke otekline, t. zv. petne žuči, kaže se u tom slučaju, da konj ima VODU U KOLJENU. Ove žuči obično su neškodljive, ali nagrđuju konja. Često se pokažu kod ždrebadi, koja mnogo stoje na tvrdom podu u staji. Ako na vrijeme upotrebimo prikladna sredstva, kao crvenu englesku mast, blistere i slično, možemo ih još istjerati.

Daljim ogledanjem noge doći ćemo na prvoj nozi do lakatnoga zgloba, na zadnjoj do pravoga koljena. Na laktu se pokazuju kod nekih konja bolni otoci, bilo u obliku okruglih kesica s tekućinom, ili tvrdi: isprva su topli. Slični naljevci (žuči) javljaju se i na petnoj kosti na zadnjim nogama: to su UPALE SLUZNIH MJEHURA. Nastaju od udara na laktu, kad konj liježe s podloženim prednjim nogama, pa se nažulja švarcima od potkova. Kod ovih upala hod konja je nategnut, i poslije upale ostaju povećane kesice na laktu ili na peti i nagrđuju ga, smanjuju mu prodajnu cijenu. Liječe se hladnim oblozima, a kasnije oštrim mazanjem.

U koljenu IŠČAŠEN IVER (ČAŠICA) zna biti gdjekada sijelo ozbiljne šepavosti, koju uzrokuje

iz pravog položaja iščašen iver u koljenu: konj ne može nogu u koljenu pregibati i vuče je kao drvenu za sobom. Takvim načinom ošepavi konj redovito u štali i jedva ga možemo izvesti. Čašica, jabuci slična, donekle sploštena kost, koja se pomiče na prednjoj strani koljena, iskoči iz pravog položaja i zapne čvrsto na gornjem kraju, gdje ga osjećamo kao otok. Namjestiti kost pokušat ćemo ovako: Šibom poškakljamo konja na trbuhu na strani šepave noge, koji put uspjet će nam, da će se konj baciti nogom, da bi spriječio škakljanje, pa čašica sklizne na pravo mjesto i šepanje je prošlo. Ili pak gurnemo iznenada konja i to u zdravu bedru tako, da se mora maknuti na šepavu nogu. Konačno možemo pričvrstiti u putici na šepavu nogu konopac (poprug), kojim dižemo šepavu nogu naprijed, prebacimo konopac preko vrata ispred grebena konja na drugu stranu, i drugi povlače nogu gore i naprijed. Ako nam pođe za rukom, skočit će čašica sama u pravi položaj, ne uspije li nam namjestiti je nikakvim načinom, onda moramo dakako pozvati živinara, koji će konja položiti na slamu i čašicu namjestiti.

Dalje gore ogledamo kod prve noge rame sa dotičnim zglobom među lopaticom i ramenima, a otraga but sa bedrenim zglobom. Ako ne može konj nogu kako treba dići i naprvo koračiti ili dapače vuče nogu za sobom, onda je sijelo šepavosti ili u ramenom zglobu ili u okolnim mišićima, dotično u bedrenom zglobu ili u butnim mišićima. Kaže se, da je konj uganuo pleće ili da se isplećio, kod čega se u običnom govoru pleće naziva nesamo gornji dio prednje noge, nego također zadnje noge, to jest but. Nerijetko opažamo, da pleće jedne strane nije tako puno kao na zdravoj strani: onda se kaže, da se konju SUŠI PLEĆE. No to sušenje pleća nije uvijek pouzdan dokaz, da je sijelo bolesti upravo u pleću, dotično u butu. Kod različnih zastarjelih šepavosti, koje traju dulje vrijeme, sijelo nije gore, kao na pr. kod škripca, nastaje također sušenje gornjih mišića dotične noge: dakle kod škripca slabi također dotični but, on se suši. To se tumači

time, što čitav skup mišića šepave noge ne radi običnim načinom, a posljedica toga nerada jest, da mišići gube obujam i masu. Neupućenoga vara ova prividnost: zato vidimo, da fušeri daju u sličnim zgodama mazati but ili pleće raznim pekućim i oštrim sredstvima, amonijakom i sličnim, tako da se konju uništi na dotičnim mjestima nesamo dlaka, nego i koža i ostanu za uspomenu gadne brazgotine, koje konja zauvijek nagrde. Neki neupućeni imadu također običaj uvlačiti stijenj (fitilj) talov ili strune pod kožu u svrhu izazivanja gnojenja.

U takvim slučajevima, kao i onda, kad unatoč najpomnjivijemu traženju ne možemo naći pravo sijelo bola i šepavosti, ne oklijevajmo i vodimo konja k živinaru.

Katkad konj u trku, kad posrne ili se napinje, pretegne koju nogu, ili mu nakon dugoga poslovanja i trčanja noge iznemognu. Tada mažemo, da bismo umorne ili pretegnute udove osvježili i za nov rad okrijepili, mišiće i tetive razrijeđenim fluidom i onda ih taremo slamom.

Evo ovdje recepisa, po kojemu sami možemo ovakav fluid složiti: Rastopimo u sto dijelova tinkture od arnike deset dijelova kamfora, dodamo dva i po dijela etera i 45 dijelova amonijaka. To sve pomiješamo s rastopinom 10 dijelova kuhinjske soli u 20 dijelova meke vode.

Kod upotrebe razrijedimo taj fluid s dva do tri puta toliko čiste vode ili obične rakije.

Rane i ozljede konja

Različnim vanjskim utjecajima događaju se kod konja svakojake nezgode. Mnoge se često ponavljaju, i zato je poželjno, da vlasnik konja bude o njima poučen.

Kad se konj ritne, ili udari o oštre, tvrde ili uglate predmete padom, udarom, nažuljanjem od nepriljubljene orme i sličnim silovitim načinom, nastaju stučena mjesta, otoci, oguljenja, rane ili polomi.

Nerijetka stučena mjesta kod konja jesu rane od lančića ili od užeta. Nastanu, kad konj zakorači ular, štrangu ili lanac. Kod neoprezne vožnje nizbrdo posrne katkad konj i padne na prednja koljena i stuče ih ili se rani više ili manje od žestokog udara. Ako jedan konj ritajući se udari drugoga, osobito zimi, kad su konji oštro kovani, zada mu na različnim mjestima tijela, osobito na zadnjim kukovima veće ili manje, pliće ili dublje rane. Ako li skoči preko ruda, stuče se i rani na nutarnjoj strani stegana.

Na prsima se rani konj, kad udari na rudo ili na druge oštre predmete. Na prednjoj plohi prsnoj, na grudima pokazuju se veće ili manje guke od udara na korito ili žlijeb, na plećima od teškoga nejednakog tlaka hama ili homuta, na leđima od sedla, na trbuhu i na leđima od popruga i potrbušnjaka, na sapima se odere konj o zid. Ujedom ili kad zapne za čavao, koji strši iz daske ili zida, dobije ozledu na očnim kapcima ili na nozdrvama.

LIJEČENJE. Kad se radi o STUČENJU, OTOKU ili NABREKLOM MJESTU bez vanjske rane, koje je nastalo naglo i koje je toplije te boli, treba metnuti, dok vrućina traje, hladne obloge. S uspjehom možemo upotrebiti Burovu otopinu prema navedenom propisu. Ondje, gdje se oblog ne može pričvrstiti, treba metnuti češće hladne krpe i držati ih rukom ili napraviti rijetki maz od čiste gline ciglarske, hladne vode i malo octa pa namazati otok ili nabreklinu tom prst debelom smjesom. Kad se taj maz osuši, moramo ga skinuti i metnuti nov. Hladnim oblozima ili mazanjem žute gline postići ćemo često, da otekla ili nabrekla mjesta pomalo splasnu, dok se ne izgube. Takvim načinom mogu se osobito izliječiti guke i oguljena mjesta na plećima od hama.

Hladno natiranje, koje izvrsno djeluje, možemo pripraviti sami od žute gline, kojoj dodamo vode, a u tu vodu primiješamo na litru 10 grama kamenca (alumena) i 20 grama olovnog šećera.

NATISAK OD HAMA ILI KOLANA ILI MANJE OGULJENA MJESTA OD HAMA. U početku treba

upotrebiti hladne obloge s čistom vodom ili joj dodamo na 100 dijelova jedan dio kamenca i dva dijela olovnog šećera. Ako opazimo, da oteklina unatoč studenim oblozima ne će da prolazi, počnemo s Prisnicovim oblozima, jer se može očekivati, da će nastati gnojenje. U sličnim slučajevima oblažemo otoke kesicama, u kojima je kaša od poparenih trina. Kad osjetimo, da otok iznutra mekša, moramo ga na vrijeme nožem otvoriti, da gnoj može otjecati.

OTVORENE SVJEŽE RANE liječimo ovako: Prije svega treba ranu pažljivo očistiti, da ne bude u njoj dlake, prašine, pljeve, zemlje ili kakvih mu drago tuđih predmeta, koji bi ranu dražili ili je čak mogli otrovati. Rana se čisti najbolje hladnom kreolinovom, karbolnom ili lizolnom vodom. Vodu od karbola ili lizola načinimo sami. Skuhamo vodu, i to ostavimo po prilici četvrt sata vreti; u vruću još dodamo na litru 20 grama zguštene, potpuno čiste karbolne kiseline ili toliko lizola. Karbolna je kiselina teža od vode i pada na dno: zato treba posudu (bocu) češće stresti, da se karbolna kiselina rastopi. Karbolnu vodu čuvamo u boci, koju čepom začepimo, da se ne bi naprašila. Često se može vidjeti, kako seljaci drže „karbol", kako oni kažu, u otvorenom krnjastom lončiću ili zdjelici, punoj praha i kala, pljeve i druge nečistoće u štali na oknu, pa tom gustom i kalnom tekućinom ispiru rane misleći, da to mora hasniti, jer smrdi po karbolu.

U najnovije vrijeme upotrebljava se za čišćenje rana vodena rastopina odoforma, koja se pripravlja kao karbolna ili lizolna voda. Odoform je jeftiniji od lizola. U litru kuhane vode dodamo žlicu odoforma, i to sve dobro razmutimo.

Mnoge rane vrlo krvare, osobito, ako je ranjena kucavica, iz koje neprestano curkom brizga krv. Prvo moramo nastojati u s t a v i t i k r v, a to ćemo lako uspjeti, ako očišćenu ranu zavežemo. Seljaci upotrebljavaju za ustavljanje krvotoka običnu paučinu i ispiru rane arnikom (tinkturom od arnike). No ta se sredstva ne preporučuju.

Kad se rana očisti, nastojmo, da rana bude zaštićena od štetnih tvari, koje se nevidljive nalaze u zraku. U tu svrhu služi povez rane. Mnoge rane moraju se sašiti, i time se postiže brže cijeljenje bez dalnjega gnojenja. K takvim ranama treba dakako zvati živinara.

R a n e s e z a v i j a j u ovako: Kad se rana očisti, naprašimo je dobro u svim smjerovima i kutovima po svoj površini i unutra kakvim sredstvom, koje ubija štetne klice; k ovim antiseptičkim (protiv gnjilenja) sredstvima pripada u prvom redu jodoform, zatim dermatol, kseroform, tanoform i dr. Onda pokrijemo ranu takozvanom gazom: to je fino tkivo u obliku guste mreže sa četverouglim malim otvorima. Gaza se prodaje u apotekama i natopljena je jodoformom ili drugim antiseptičkim sredstvom. Na gazu metnemo sloj čistog pamuka, prostog od masti, i onda sve pričvrstimo povezom od kaliko, kojim pokrivenu ranu omotamo. Tako je rana od svih šteta zaštićena. Što se izluči iz rane, popije ovoj, pa rana ostane suha i čista. Takvu ranu treba svaki drugi dan ili svaki dan previjati prema tome, kako mnogo rana izlučuje. Stari povoj skine se i spali, rana se opet karbolnom vodom ispere i jodoformom ili sličnim sredstvom naprasi te svježim ovojem povije. Međutim kod konja dešavaju se često rane na takvim mjestima trupa, gdje se ovoj nikako ne može pričvrstiti. Ako se takve rane ne mogu sašiti, liječimo ih otvoreno. Postupak liječenja je sličan. Rana se često karbolnom vodom ili kreolinovom otopinom ispere ili uštrca i pokrije se antiseptičkim praškom, jodoformom, tanoformom ili sličnim. Pošto se takve rane uvijek gnoje, a gnoj izjeda kožu, niz koju curi, moramo sve dijelove tijela pod ranom, kuda gnoj teče, češće namazati čistom svinjskom mašću ili bolje vazelinom. U duboke rane ili takve, koje postaju otvorenjem guka ili oteklina, uštrcava se također karbolna ili lizolna voda i naprašuju se kakvim antiseptičkim sredstvom. U brojnim slučajevima uspunjaju se takve šupljine gazom od karbolne jute, a kraj gaze ostavi se da viri iz rane.

Svaki dan se gaza vadi, rana se istisne i napuni novom gazom. To se ponavlja, dok šupljina opet ne zaraste. Za čišćenje i ispiranje rana može se osim rastopine karbolne kiseline, lizola, bacilola upotrebiti i kreolin, lizoform, septoform ili odoform. Rastvor načinimo u prekuhanoj sodi sa ½ do 2%.

Otvorene rane cijele se tako, da se same ozrne, to jest pokrivaju se blijedo crvenom masom, koja nekad odviše buja i iz rane raste: to je t. zv. DIVLJE MESO. Ako opazimo, da se rana odviše ozrnila, da živo meso raste te krvari, kad se i malo dotakne, onda ga palimo ili paklenim kamenom, kojim ranu taremo, ili modrom galicom. Modra galica stučena u prašak naspe se u željeznu žlicu ili na komadić lima, metne se na vruću peć, od čega se galica raspada u siv, pepelu sličan prašak. Tim još toplim praškom divlje se meso napraši ili natare; tako se ono spali i suši, i rana zacijeli.

Rane se prosuđuju prema položaju, dubini i veličini. Rana od puške ili uboda, koja je na primjer probila sve slojeve trbuha i dopire kroz potrbušnicu čak u šupljinu trbušnu, u konja je uvijek smrtna. Rane u zglobovima, iz kojih istječe zglobni maz, uvijek su vrlo opasne, jer za njima dolazi upala i gnojenje zgloba. Rane u tetivama, na pr. presječene tetive na zadnjim stranama golijeni, teške su doduše, ali se dadu izliječiti.

Često dopiru rane do kosti ili je i sama kost ranjena; to se događa kod rana na ramenu, lopatici, golijeni, na kosti na listu itd., gdje su kosti samo kožom presvučene, tako da ih ne štiti sloj mišića. Ako kost nije prelomljena, nego samo ozgo ranjena, dade se iscijeliti. Višeput se dešava, da veterinar iz sličnih rana, koje su nastale na pr. od udarca drugog konja, izvade trijeske od kostiju, i rane opet kasnije zacijeli i nemaju za daljnju upotrebu konja nikakvih štetnih posljedica.

PRELOMI KOSTIJU u konja prosuđuju se s drugoga gledišta nego u ljudi. Prelom konjske kosti dade se

izliječiti upravo kao kod čovjeka, samo što se kod konja ne da uvijek pričvrstiti potrebni povoj. Radi toga bi trebala slomljena kost dugo vremena, dok bi opet srasla, opet bi se slomila kod neprisiljenih kretnja konja ili bi ostao tako nagrđen, da ne bi bio za daljnju upotrebu. Zato, kad ustanovimo, da je pukla zdjelična kost ili noga, ne vrijedi konja više držati na životu. Ako je slomljeno rebro, ne treba se bojati, jer se cijeli lako i dosta brzo, obično bez zlih posljedica, ako nijesu ranjena pluća.

Najčešće se događa, da se slome zdjelične kosti i noge. Slom kosti poznamo, ako mičemo nogom na mjestu i primaknemo na dotično mjesto uho; čut ćemo osobito škripanje, jer se oba kraja slomljene kosti taru jedan o drugi, kao da orahe tučeš.

OŠTRI ZUBI, oštri šiljci, koji strše prema obrazima, smetaju znatno valjanom žvakanju, jer neprestano pozljeđuje sluznicu na obrazima. Takav konj guta loše sažvakanu i malo naslinjenu hranu, od čega trpi probava. Kad ogledamo zube u gubici, opazit ćemo odmah tu pogrešku i vidjet ćemo ujedno, da se između čeljusti i obraza nalaze cijeli zalogaji krme, koji gdjekad i smrde. Tome se dade pomoći time, da izbrusimo oštre zube širokom turpijom, kakvu kovači uzimaju za rog na kopitu. Turpija se gurne među gornje i donje čeljusti i konj je sam grize, tako da je ne treba pomicati; ali treba da svojom širinom zahvaća preko oštrih vanjskih rubova prema obrazu. Žvakanjem bruse se oštri šiljci sami.

Za bolju probavu daju se konjima u zob različni prašci, od kojih dobivaju bolji tek. Izvrsno djeluje umjetna sol karlsbadska, koja se može pomiješati sa praškom korijena od vladisavke (gentiana) i tučenim kuminom ili slatkim janušem, što uzmemo na 100 dijelova karlsbadske soli po 20 dijelova dotičnih prašaka. Te smjese primiješamo svaki dan ravnu žlicu u zob ili načinimo od brašna raženoga i praška kolačiće, koje dajemo konju, kao što je navedeno malo dalje kod kolike.

Ako konj uz dobru hranu i primjeren posao izgleda zlo, i ako mu češće zavija u trbuhu, može se sumnjati, da ima GLISTE. U tom slučaju se kao lijekovi najviše upotrebljavaju otrovi sičan (arsenik) i vinski kamen za bljuvanje.

S pokvarenom probavom dolazi često kod konja ZAČEPLJENOST ili PROLJEV. Kod lake začepljenosti, male, tvrde (krute) balege koristi Glauberova sol, koje dajemo konju 200 do 250 grama ili sa poparenim pšeničnim posijama ili sa raženim brašnom u obliku kolačića. Kod proljeva dajmo konju 20 do 30 grama sodina bikarbonata s istim mnoštvom praška hrastove kore. U ozbiljnijim slučajevima zovimo živinara.

Kad konj NEMA TEKA za jelo, to nije dakako bolest, ali je znak bolesti. Zato je teško svjetovati, što treba dati konju, ako ne će žderati. Treba najprije pomnjivo pregledati konja i istražiti, gdje je bolest. Gotovo kod svih ozbiljnijih bolesti i vrućice konj odbija krmu. Ako dakle prestane jesti, to je često prvi očiti znak, da je obolio.

Ako konj nema izmjenice studene i vruće uši i noge, ubrženo disanje, ako nije naočigled žalostan i otupio, i ako ne opažamo uopće drugih ozbiljnijih znakova kakve bolesti nego taj, da konj ne će žderati, onda možemo suditi, da mu je probava pokvarena. Osobito kod starijih konja događa se, da slabo i loše žderu. Takav konj ima uvučen trbuh, slabi i mršavi.

Mladi konji nekad izgube tek, kad BACAJU I MIJENJAJU ZUBE. Katkad prestanu jesti, ako ih mnogo muče gliste. Kad konj mjesto mliječnih dobiva trajne zube, — to biva od 2½ do 4½ godine, — otječe mu nekada nepce iza gornjih sjekutića. Onda se kaže, da konj ima žabu.

Kolika (griz)

Pod kolikom (grizom) razumijevamo skup znakova, kojima konj odaje bol unutrašnjih organa, osobito onih u trbušnoj šupljini.

Znakovi kolike jesu: Konj prestane najednom žderati i pokazuje nemir i bolove; zijeva, ogledava se za stražnjicom, kopa nogama, udara se njima po trbuhu, liježe i opet skače na noge. Ako oboli na putu, hod mu postaje nesiguran, ustavlja se i vidi se, da ga boli u trbuhu. Taj bol raste, konj pada na zemlju i valja se od muke i pri tome udara nogama na sve strane. Kadšto se umiri, kad mu se na čas smire bolovi, ali pokazuje se potišten, žalostan, oko mu je ukočeno ili mutno, uši i noge hladne, probija ga znoj. Nekad mu je stražnji dio tijela pun i nadut; ne izmeće balege, ne mokri, ali često staje, da se očisti, sili se i nateže i stenje pri tome. Ne će jesti ni piti.

Uzroci te pogubne bolesti različni su. Neki je konj skloniji i dobit će koliku samo, ako naglo posegne za hranom (zobi) i proždre je bez valjana žvakanja. Najčešće nastaje kolika, ako se konj prežđere hranom inače sasvim zdravom. Prežderati se može sijenom, djetelinom, smjesom, slamom i različnim zrnjem, od kojega je najopasnija raž. Veće mnoštvo progutane hrane pretovari želudac, traži i uzrokuje začepljenje. Ali nesamo mnoštvo, nego i kakvoća i priprava krme kriva je često ovoj bolesti. Opasno je hraniti konja svježim, nedosušenim sijenom i djetelinom, uvelom ili zaparenom krmom. Štetna je i ona hrana, koja je smrdljiva ili pljesniva. Mnogi gospodar traži uzrok bolesti u konja u tome, da je konj pojeo kakvo pero, no to su nagađanja, u kojima ima samo toliko istine, što se uzrok bolesti doista nalazi u hrani.

Prijelaz od suhe na zelenu krmu ili od zelene na suhu može također izazvati griz, jer probavni organi nijesu navikli novoj hrani, pa kod promjene treba oprezno postupati. Odviše kratka ili duga sječka draži želudac i crijeva i začepljuje. Nekad pojedena krma u želucu ili crijevima brzo kisne, razvije mnogo

plinova i nadimlje. Griz od nakupljenih plinova zove se GRIZ OD VJETRA i nije nipošto rijedak pojav. Najčešće trpe od vjetrovitoga griza konji, koji gutaju zrak i to tako, da meću zube na žlijeb, korito, rudo, ogrlice ili na druge predmete, koje ogrizavaju i gutaju pri tom zrak. Taj zli običaj zove se g u t a n j e z r a k a. Kod nekih konja javlja se gutanje zraka samo u staji, kad se hrane, drugi usrkavaju zrak i vani, da se i ne dotiču zubima kakvoga predmeta.

K daljim uzrocima kolike dolazi prehlada, i to ili kad se ugrijan konj naglo izvana ohladi, ili iznutra, kad pojede studenu krmu ili popije studen napoj. Takvo stanje zove se KOLIKA OD PREHLADE (nervozna ili reumatična kolika).

U želucu i u crijevima, kao i u kružnim kucavicama nalaze se katkada nametnici, koji također uzrokuju griz. Osobito ličinke konjskog štrka zadaju konjima često trbušne bolove, jer nerijetko gotovo napune nesamo želudac, nego poglavito crijeva. Stotine takvih nametnika skupe se u čitave grude, izlučuju otrovne, štetne tvari i djeluju pogubno na zdravlje živinčeta.

Uz koliku redovito ide ZAČEPLJENOST. Konj neprestano staje, da će mokriti, a ne može. Uzrok je tome g r č u m j e h u r u, koji prouzrokuje koliku. Veći dio vlasnika konja i slugu za konje misle, kad konj oboli od kolike, da se onda ne može pomokriti. Zato upotrebljavaju najraznolikija, često i neuputna sredstva, da konja navedu na mokrenje. Vade mu žilu iz puzdre i meću u otvor za mokrenje, u žilu ili u stidnicu kod kobila čitave šake izrezanog korijena od peršina, đumbir, luk, sol, papar, papriku i druge dražljive stvari, od kojih nema druge koristi, nego što redovito nabreknu ti dijelovi i upale se. Takav ludi postupak treba sasvim zabaciti. Kod kobila dade se mokraća iz napunjenog mjehura lako odstraniti. Uvuče se čisto oprana, desinficirana, mašću dobro namazana ruka u stidnicu, zapipamo na donjoj strani nedaleko od ulaza dosta lako velik otvor mokraćne cijevi, u koju zavučemo prst. Tako otječe

brzo mokraća iz mjehura sama. Kod konja i ždrebaca pomaže lagano premazivanje (masaža) mjehura rukom, koja se uvuče u ispražnjeno debelo crijevo.

LIJEČENJE. Griz zahtijeva brzu pomoć, ako ćemo bolesnoga konja spasiti; jer ako bolest potraje dulje od 12 sati, jedva se više možemo nadati, da bi ozdravio, premda i tu ima iznimaka. Liječenje se ravna prema uzroku, od kojega je životinja dobila griz. No malo kada uspije pouzdano naći pravi uzrok, i zato treba uvijek upotrebiti onakva sredstva, od kojih će konju u svim slučajevima biti lakše. Budući da je gotovo sa svakom kolikom spojena začepljenost, upotrebljavaju se skoro uvijek sredstva, koja tjeraju životinju na balaganje. U prvom redu preporuča se porcija soli za čišćenje i aloj. Ako nema blizu živinara, koji bi odmah poduzeo uspješno liječenje, preporuča se slijedeći *način njegovanja* bolesnoga konja, koji je dugim iskustvom iskušan:

Konju, koji ima griz, ne smijemo dopustiti, da se valja po zemlji, da mu se ne bi premakla ili zaplela crijeva, od čega bi uginuo. Prije nego dobavimo potrebne lijekove, treba konja korakom voditi. Najprije pripravimo lijek. Prema godinama i veličini konja stučemo 200 do 250 grama Glauberove soli, dodamo 20 do 40 grama stučenog aloja i praška od kamiličinog cvijeta i od slatkog drva (jednoga i drugoga po 20 grama). U zdjelici pomiješamo suhe praške sa šakom raženoga (krušnog) brašna i dolijevamo pomalo hladne vode te od toga zamiješamo gusto tijesto; ako bismo dolili više vode, pa bi tijesto bilo odviše rijetko, treba dodati još malo brašna. Od toga tijesta mijesimo 2 do 3 duguljasta kolačića kao oveći krumpir i posipamo brašnom. Te kolačiće damo sve najedamput konju, i to se izvrši na ovakav način: Pomoćnik drži konja za ular i izvadi mu iz usta đen (ono željezo na uzdi, što konju stoji u zubima); lijevom rukom uhvatimo jezik konju i upremo lijevim palcem u desni (nepce); desnom rukom gurnemo kolačić u zube i to toliko, koliko se god može daleko otraga u ždrijelo. Onda podignemo konju malo glavu

i igramo se s njegovim jezikom, da ga tako prisilimo na žvakanje; pomoćnik ga gladi rukom po grkljanu, kao što se radi guskama, kad se kljukaju, da guta. Kad konj proguta prvi kolačić, dademo mu odmah drugi, ili i treći. Taj način davanja lijeka malo je doduše težak i zahtijeva malo vježbe, ali zato sasvim siguran i za konja nema nikakve opasnosti. Nalijevanje u konja može biti vrlo opasno. Budući da se konj brani, događa se, da mu se dio tekućine iz grkljana mjesto u ždrijelo ulije u dušnik i iz dušnika u pluća. Od toga dobije u plućima upalu i ugine. Čuvajmo se, da nalijevamo konju lijek kroz nos, jer to može samo veterinar naročitom nosnom sondom, koju ugura do u želudac.

Glavno sredstvo za čišćenje konja je aloj, koji se također s dovoljnim mnoštvom zelenoga mazivog sapuna može umijesiti u polutvrd kolačić i konju rinuti u ždrijelo.

Kad je konj dobio u redu kolačiće, treba mu očistiti zadnje crijevo i dati mu klistir. Pomoćnik digne konju prednju nogu i drži je kao kad se potkiva. Drugi uhvati konju rep i povuče ga na stranu. Sad zavučemo golu, dobro namaštenu ruku, skupivši prste, kroz stražnjicu u debelo crijevo. Na kraju je crijevo rašireno i ondje ima obično nešto skupljene balege; tu balegu odstranimo, da se načini slobodan prolaz klistirima u prednje dijelove tanjih crijeva. Tom se prigodom uvjerimo, da li nije mjehur prepun mokraće. Ako pipamo u debelom crijevu oprezno rukom na donjem kraju, osjetit ćemo negdje pod debelim crijevom napunjen mjehur u obliku oble (elastične) otekline. Ustavljenu mokraću možemo često laganim pritiskanjem mjehura kroz debelo crijevo i pritiskom prema natrag ispustiti. Ako nam ne pođe za rukom tako odstraniti mokraću, treba dakako pozvati što prije živinara, da osobitom cijevi (katetrom) ispusti mokraću. U očišćeno debelo crijevo mećemo zatim klistire. Klistiri se pripravljaju ovako:

U škafu ili putunji mlačne vode načinimo od običnog sapuna, kojim se pere rublje, gustu sapunicu.

Sve to mnoštvo 10 do 15 litara mlačne sapunice uštrcamo štrcaljkom ili nalijemo na cijev od kaučuka u debelo crijevo. Ako nemamo pri ruci veće drvene štrcaljke, pribavimo sebi na vrijeme cijev od kaučuka od $1\frac{1}{2}$ metra po prilici, u prorezu široku kao dinar, debelih stijena. Takve cijevi prodaju dućani gumene robe. Kraj cijevi namažemo mašću i turimo 20 do 30 cm u debelo crijevo. Na drugi kraj nataknemo limeni lijevak, u koji nalijevamo sapunicu. Jednom rukom pomoćnik drži cijev kod zadnjice, a drugom rep, sami stanemo na stolac i dignemo pun lijevak svaki put visoko nad krsta konju. Sapunica svojom težinom teče u crijevo: na taj način možemo sasma lako i brzo veće mnoštvo tekućine uliti u crijevo. Stavljanje klistira štrcaljkom ide teže i sporo, osim toga crijevo se može lako raniti, ako štrcaljka ima šiljast vrh. Kad je klistir gotov, upotrebimo još jedno izvrsno sredstvo: poštrcamo naime konju u trup s obje strane, a osobito na slabinama i po trbuhu smjesom od polovice terpentinova ulja i kamforove žeste, pa onda dvojica taru konja slamom tako dugo, dok se hlapljiva tekućina na konju osuši. Tare se objema rukama jednom prema drugoj: smotci slame prilože se na tijelo iz visoka, pritisnu se na kožu i brzo se njima tare koža, i to se neprestano ponavlja. To frotiranje razlikuje se dakle od načina, kojim se tare škaf ili putunja. Nato pokrijmo konja suhim gunjem, koji pritegnemo poprugom, sjednemo na konja ili ga uzmemo za uzdu i jašemo ga poprilici po sata. Klistire i trenje možemo ponoviti, a među tim vremenom treba konj hodati.

Kod takve njege konj se obično umiri: ustavljeni vjetrovi počnu izlaziti, a počne i balegu izmetati. Kad se konj umirio, ne valja mu odmah davati hrane, makar se on za njom i ogledavao. Jer griz se rado vraća, pa je za to uputno ostaviti konja, da ogladni. Možemo mu dati piti svježe vode; ako hoće piti, to je obično znak dobar, da mu je bolje.

Kod griza daju konjima mnogo različnih lijekova, no neki od njih ne daju koristi, ili mogu konju i naško-

diti. Zato ih i ne spominjem po imenu, i to zato, što seljak, kad ima na izbor čudo sredstava, ne zna, kojega bi se prihvatio. Obično upotrebljava jedan za drugim, nalijeva konja neprestano raznim ljekarijama i zaboravlja poslovicu, što je preveć, da nije ni s kruhom dobro.

Često sam vidio, kako su nerazumni gospodari nalijevali u konja kameno ulje (petrolej), kojim su mu spekli sluznicu u gubici, zatim kuhanom vodom od češnjaka, luka, različnim uljima i drugim masnim tvarima. Ulje od skočca (ricinusa) također je doduše dobro sredstvo, ali za konja nije zgodno, jer ga treba najmanje barem pola kile i više, da se pokaže kakvo djelovanje.

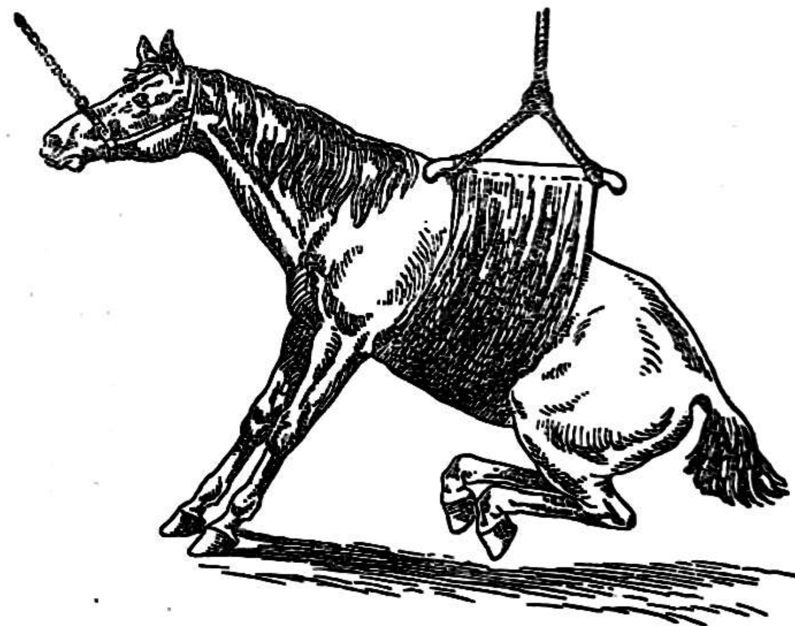
Neka se dakle svaki seljak drži samo sredstava, koja su tu navedena. Ako li se preko svega očekivanja bolest ne bi dala na bolje, neka zove na vrijeme živinara, kojemu može bez straha priznati, da je imenovana sredstva već upotrebio.

Crno mokrenje s ukočenjem zadnjeg dijela (Praznička bolest)

Ova podmukla bolest zadesi obično najzdravije dobro ugojene konje, kad po dugom počivanju opet počnu raditi. Ta bolest zahvati konja upregnuta na putu skoro zatim, kako je krenuo od kuće, po prilici za četvrt do pô sata. Bolest se javlja najčešće u jesen, zimi i na proljeće kod dobro hranjenih, gojnih konja, koji stoje u toploj staji, pa dođu iz topla u hladno. Hladnokrvni konji teže pasmine skloniji su toj bolesti.

Znakovi te bolesti jesu ovi: Ispočetka opažamo na konju, da je ošepavio na zadnju nogu, ide kolebajući, ukočeno, katkad se i spotakne; onda posrće zadnjim krajem, pada na zemlju ili se jednostavno sruši. Jako998 dršće, probije ga jak znoj, kao da si ga polio, nekad se i zapjeni. Kod teškog nastupa te

bolesti ne pomaže dizati ga na noge. Nema druge, nego natovari ga na kola i odvezi ga natrag u štalu. Mnogi gospodar misli, da je konja zapuhnuo vjetar, jer je konj kod toga naglog oboljenja na putu na zadnjem dijelu tijela kao uzet. Konju stane mokraća i balega. Ako mokri, onda izlazi katkada mokraća gusta, uljevita, krvava ili tamno smeđa, dapače crna, često ima boju crne kave ili čokolade. Mišići u butovima tvrdi su, drveni, konj ne osjeća, ni da ga ubodeš

Pojas za dizanje konja kod prazničke bolesti (crnog mokrenja)

iglom u zadnjicu. Prvi dan konj još pokazuje tek za jelo i piće, ali ne može ustati. Zatim ako bolest ojača, dobiva jake grčeve, nemiran je, tuče nogama i stenje. Ako uzetost zadnjeg dijela potraje dulje od 24 sata, manje ima nade, da će preboljeti. Konji od teškog nastupa crnog mokrenja uginu za nekoliko dana, dapače i za nekoliko sati.

LIJEČENJE. Kod nijedne druge bolesti kao ove ne vrijedi pravilo, da je lakše bolest spriječiti, nego je liječiti. Tko ima tovne pune konje, neka ih

ne ostavlja ni 24 sata bez kretanja, da stoje badava u štali. Ova bolest dođe, kako po iskustvu znamo, obično iza dva svetka, kad su konji prostajali, da nijesu ni iz staje izašli. Zato je uputno takve konje i onda, kada za njih nema nikakvog posla, ili ako je nevrijeme, kiša i tako dalje, barem na šetnju povesti ili ih u prazna kola upregnuti i barem jedan sat, makar samo korakom tjerati.

Ako nas je ipak snašla nesreća, da je konj dobio crno mokrenje s uzetošću, poduzet ćemo još prije dolaska živinara, kojega brzo treba da zovemo, ovakvo liječenje: Ako se konj može još držati na nogama, odvedimo ga oprezno u staju, gdje nastremo obilno suhe slame. Ako konj leži nemoćan na putu i ne može se ni na noge dići, natovarimo ga na kola na slamu i odvezimo kući. Gledajmo, da se konju što prije pusti žila ; prema veličini konja uzmemo mu tri do četiri litre krvi. Dotle pripravimo valjano sredstvo za otvaranje u obliku kolačića, i to porciju Glauberove soli s alojem u istom omjeru i na isti način, kako je opisano kod liječenja kolike. Kad smo mu dali to sredstvo, poštrcamo zadnji dio konja (križa i oba buta) bilo čistom esencijom od terpentina ili žestom kamforovom ili smjesom od te dvije hlapljive tekućine i damo konja slamom dobro trti. Konačno namočimo dvije široke vreće u hladnu vodu, malo ih ižmičemo i bacimo preko krsta i sapi konja, pa ih pokrijemo suhim gunjem i pričvrstimo poprugom (Priessnitzovi oblozi). Te obloge treba svaku uru mijenjati. Pošto konj od uzetosti zadnjega dijela ne može ni balegu izmetati ni mokriti, uklanjamo balegu i mokraću umjetnim načinom. Debelo crijevo očistimo onako, kako je opisano kod liječenja kolike ; zatim damo konju dobar klistir od mlačne sapunice. Ako je kobila oboljela od crnog mokrenja, ne će nam praviti velike teškoće ukloniti ustavljenu mokraću. Namaštenom rukom segnemo oprezno u debelo crijevo, gdje osjetimo pod stijenu crijeva pun mjehur. Polaganim pritiskom može se skupljena mokraća istisnuti. Kod konja ili ždrijebca kušat ćemo ukloniti mokraću ru-

kom, koju zavučemo u debelo crijevo, kao što je navedeno kod kolike. Ako nam to ne bi uspjelo, treba potražiti živinara, da katetrom (cijevčicom) ispusti mokraću. Balega i mokraća mora se svakih šest sati uklanjati, dok konj ne počne sam izlučivati izmetine ; to je onda već znak, da mu je bolest krenula na bolje.

Uzetoga konja ne smijemo ostaviti da leži. Ako ga hoćemo spasiti, treba ga objesiti za popruge o željeznim karikama, koje su zabijene u grede stropa. Konj mora na tim poprugima napola visjeti, napola doticati se zemlje nogama. Bolesnom konju ne treba davati ni zobi ni drugog zrnja. Hrana neka mu bude malo sijena, osim toga dajmo mu poparenih pšeničnih posija, izrezane repe, mrkve i piti čiste vode. U napoj uspimo 20 do 30 grama sodina bikarbonata. Tu mjeru možemo i podeseterostručiti.

Keh (Ždrebećak)

Od bolesti, koja se zove KEH ili ŽDREBEĆAK, najčešće obole mladi konji, no mogu oboljeti i stari te osobito oni, koji nisu u mladosti preboljeli ovu bolest. Nema raširenije i poznatije bolesti konjske, nego je ova bolest. Čim konj počne kašljati, kaže se, da ima keh, i ako se pojavi negdje na njegovu tijelu otok, misli mnogi gospodar, da taj konj ima keh. Dapače dogodilo mi se već i to, da me je kovač, kod kojega sam izrezavao kopito konju, koje se gnojilo, jer je bio zakovan, uvjeravao, da taj gnoj ne dolazi od zakovanja, nego da je keh udario konju u kopito.

Istinabog, keh se nalazi veoma često, osobito kod mladih konja ; ali nije sve keh, što se tim imenom tako često naziva.

Znakovi te bolesti jesu ovi : konj nije kao obično živahan, žalosniji je, a pokazuju se i znakovi lake vrućice. Sluznica je nosna crvenija, malo nabubrila, a iz nosa počne teći isprva vodena čista tekućina, koja je kasnije gušća, sluzava i dobiva boju bjelkastu i žućkastu ; naposljetku slična je gnojnoj sluzi, koja

se suši na nozdrvama, gdje tvori sive i smeđe kore. Kad pipamo žlijezde na podbratku, opažamo, da se prave pod kožom otoci, koji su što dalje, sve veći. To su otekle međuviličné žlijezde. Isprva velike su samo kao lješnjak, onda rastu i budu kao golublje ili kokošje jaje; gdjekada se sastave obje žlijezde u jedan otok velik kao šaka. Dok su žlijezde još male, tvrde su i malo osjetljive, ali kasnije bole i počnu mekšati, jer se u njima tvori gnoj. Konju, koji ima keh, obično dakle curi iz nosa. Važan je znak i za otok žlijezda među vilicama. Sluz, koja curi konju iz nosa, nastaje od upale nosne sluznice; upala se širi redovito i na sluznicu u ždrijelu, u grkljan i dušnik, i zato ovako bolestan konj k a š l j e. Katkada konj ima manji tek za jelo. Osobito se događa, da konji, koji imaju keh, ne će zobi ni taknuti. Žlijezde među vilicama ne ognoje se uvijek; neki put otok se počne gubiti, curenje iz nosa malo pomalo postaje rjeđe, postaje opet vodeno, konj bolje jede i opet ozdravi. U slučajevima, kad nastane za 15 dana gnojenje žlijezda, bolest potraje dulje, obično po tri, četiri nedjelje. Ako se poduzme razumno liječenje na vrijeme, keh redovito ne će biti opasna bolest; ali ako se s konjem postupa nerazumno, na konja dođu još različne druge bolesti osim keha, osobito upala ždrijela, dušnika, pluća, otok i gnojavost okružnih žlijezda, upala potrbušnice, otrovanje krvi, i poslije dulje ili kraće bolesti konj ili ugine ili kao posljedica mu ostaju druge bolesti.

LIJEČENJE. Prvo treba imati na umu, da je keh zarazna bolest, koja se prenosi nesamo s konja na konja, nego i s različnih predmeta, koji su bili u upotrebi kod bolesnoga konja. Zato ako na priliku stavimo konja u staju, gdje je malo prije bio konj bolestan od keha, ili ako mu dademo jesti iz korita, iz kojega je jeo bolestan konj, ako napajamo iz škafa ili čabra tako natrunjena, ako pripravljamo ili nosimo hranu konjima, a nijesmo prije raskužili i umili ruke, kojima smo njegovali bolesnoga konja, onda dovodimo i zdravoga konja u opasnost, da bi se mogao zaraziti

kehom. Mladi konji skloniji su toj bolesti nego stari. Stoga ako imamo više konja, od kojih je jedan obolio od keha, nastojmo bolesnoga, što se prije može, od drugih još zdravih odlučiti.

Bolesna konja treba dobro njegovati. U početku bolesti možemo ga još za lakši posao upotrebiti. Ali ako se pridruži vrućica, dopustimo mu, da miruje, no nemojmo ga ostavljati u staji zatvorena. Ako je pogodno vrijeme, pustimo ga na pašu: zelena hrana, repa, mrkva, poparene pšenične posije vrlo su dobra hrana. Zobi mu nemojmo davati, doklegod ima vrućinu. Ako se konj ne može pasti, dajmo ga barem voditi na svježem uzduhu. Ali treba ga čuvati od prehlade.

Liječenje, kakvo je na selima u običaju, nije uvijek ispravno. Konjima, koji imaju keh, kuhaju ječam ili jaru pšenicu i naspu još vruće zrnje u korito ili zobnicu, koju mu svežu na glavu. Imao sam često prigode gledati i liječiti tim nerazumnim postupkom opečene konje, kojima su oboljele usnice, nos, gubica i opečeni jezik. Prava svrha, kojoj je imao vareni ječam poslužiti, da se konj napari, nije bila postignuta. Preporučam slijedeći n a č i n p a r e n j a, koji se mnogogodišnjom praksom osvjedočio kao dobar: U praznu putunju metnemo dvije tri pregršti zdravih trina od sijena (trina ili cvijeća) ili trina od djeteline, da pokriju dno putunje na pet prsta. Trine poparimo sa dvije litre kropa. Od toga nastane na dnu kaša, koja se isparuje u vodene pare, pomiješane s mirisnim isparivanjem sijena. Tu putunju držimo konju tako dugo pod nosom (nozdrvama), doklegod iz trina izlazi para. Možemo također prebaciti konju preko glave plahtu, da se pare ne raspršuju. Trine plivaju na vodi, i ako bi konj i sagnuo dublje glavu, ne može voda pljusnuti i konja opariti, kako bi se moglo lako dogoditi, kad bismo ga naparivali samim kropom ili metnuli u putunju odviše vode. Naparivanje konja ima tu svrhu, da se upaljene sluznice vodenim parama raspare i očiste. Poslije toga sluz se lakše izlučuje, ako je gust i ako se čvrsto prilijepio, razrijedi se i

začepljene cijevčice postaju slobodne: razdražene sluznice umire se. Kod jakog gnojnog točenja dodamo u vruću vodu u putunju još kavenu žlicu čiste terpentinove esencije ili ulja od borovice: pare od tih hlapljivih tekućina dopiru sa vodenom parom daleko u dušnik i pluća i djeluju na bolesne sluznice blagotvorno. Može se isto usuti u krop i žlica kuhinjske soli pa napariti konja slanom vodom. Općenito se upotrebljavaju kod keha različni prašci, koji se dodaju zobi. Jeftino načinimo takav prašak, ako pomiješamo 500 grama soli sa 300 grama stučenoga ploda od borovice i 200 grama sumpornoga cvijeta, te dajemo konju kod svakog obroka po 1 žlicu. Izvrsno djeluje umjetna izvorna karlovarska (karlsbadska) sol. Za olakšanje kašlja konjima, koji imaju keh, može se dati ovaj p r a š a k: 250 grama umjetne karlsbadske soli, 50 grama crnog antimona, po 25 grama praška od bobica borovice, slatkog januša i ploda od komorača i 50 grama praška slatkog drva, pa sve to dobro izmiješano. Toga praška daje se konjima svaki put jedna žlica ili sa poparenim posijama ili sa zobi tri puta na dan.

Neka se svaki seljak čuva besmislenog nalijevanja u konja, koji je obolio od keha. Koliki su se kasno kajali, što su slušali savjet kakvoga nadriknjige, kovača ili živodera, koji nalijevaju konju na nos vrhnje ili guščju mast, ili svinjsku rastopljenu mast i slične nepotrebne stvari, od kojih nema nikakve koristi, nego štete, jer se konj lako zagutne i mjesto u želudac odu mu te ljekarije kroz dušnik u pluća. Na to slijedi upala pluća i uginuće konja.

Na otekle međuviličn̄e žlijezde treba u početku stavljati hladne obloge ili trti dalje navedenim mastima. Ako to za nekoliko dana ne koristi, treba ubrzati njihovo dozrijevanje, to jest, ognojenje. Za mazanje tih žlijezda dobra je čista guščja mast, zeleni mazivi sapun ili siva mast od žive, kojoj treba primiješati malo rastrtoga kamfora. Onda priložimo na žlijezdu čistu, u studenu vodu namočenu i malo izažetu krpu, koju složimo nekoliko puta. Na taj oblog metnemo jastučić sašiven od stare vreće, u koju smo natrpali i onda prošili na jedan ili dva prsta debelo kudjelje ili vate. Jastučić se priveže preko vilica, preko čela i vrata tkanicama, ili se prikopči pasovima na gumbe. Žlijezde treba trti i obloge mijenjati svaka dva sata. Ako opazimo, da se žlijezde ne gube, nego da se povećavaju, počnemo metati kao oblog toplu kašu, pripravljenu od lanenog sjemena skuhana u mlijeku ili od krupičnoga brašna meda i pečenog crvenog luka. Kad ponavljamo oblog, opipamo svaki put žlijezdu: ako osjetimo da postaje mekša, to jest da pod prstima popušta, nemojmo oklijevati, nego je otvorimo, da gnoj može slobodno istjecati. Zato je kod keha baš najviše stalo, da ne zanemarimo gnojenje i da nastojimo gnoj što prije odstraniti iz žlijezda, jer ako gnoj ne može sam na vrijeme izjesti kožu ili ako mu ne učinimo umjetnim načinom put van, događa se, da prelazi u krv, koja ga onda odnese u druge različne organe, i u kojima onda nastaju čirovi. Na taj način nastaju gdjekad otoci i čirovi limfnih žlijezda u trbušnoj šupljini, od kojih slijedi smrt.

Zrelu žlijezdu operemo mlakom vodom i sapunom, pa je isplahnemo čistom vodom ili karbolnom (2%), lizolnom ili kreolinovom vodom (2%), ili pak 0.5 do 1% rastopinom odorita u kropu i šiljatim, dakako sasvim čistim i iskuhanim nožićem probodemo. Ta operacija vrlo je laka i jednostavna. Konju metnemo na gornju gubicu brundu. Tim krotilom stisnu se vrlo osjetljivo vršci živaca u gubici, i pažnja konja obrati se na stisnuto mjesto, tako da poslije i ne osjeća rez ili ubod noža i ništa se ne protivi. Nožić uhvatimo među palac i kažiprst tako, da viri gola oštrica samo po prilici 1 do 1½ cm. Pomoćnik drži konja za uzdu, a drugom rukom steže brnjicu na gornjoj gubici. Uputno je također konju dignuti jednu prvu nogu. Nožić stavimo na omekšalo mjesto žlijezde i najednom zabodemo goli njegov dio do prstiju u žlijezdu. Iz nje odmah brizne gust žut gnoj. Opreznim, plitkim zarezom, koji ne segne nego u kožu, raširimo malo

otvor, onda odložimo nožić i zavučemo prst u otvor, kojim dopremo u ognojenu žlijezdu. Istisnemo sav gnoj i ranu zaštrcamo sa 2% karbolne ili odoritove vode. Najzad ispunimo gazom šupljinu u žlijezdi i ostavimo komad, da malo viri iz otvora. Sad istom skinemo konju brundu sa gubice. Dalje liječenje sastoji se u tome, da svaki dan barem jedamput gazu izvadimo, šupljinu opet karbolnom vodom očistimo, jodoformom zaprašimo i novim gazom napunimo. To ponavljamo nekoliko dana, dok se rana ne ispuni zatvori i zacijeli. Ako imamo pri ruci živinara, učinit ćemo sigurno bolje, ako njemu ostavimo, da izvrši tu operaciju.

Upala grkljana

K čestim bolestima konjskim pripada i UPALA GRKLJANA. Konj prestane jesti, ne može gutati, kod napajanja teče mu voda natrag na nos. Pruža glavu i vrat, oko grkljana vrlo je osjetljiv i kašljuca. Bolest prati znatna vrućica, koja zna porasti i više od 40 stupnjeva po Celsijevu toplomjeru (40° C). Bolesni konj ne liježe. U daljem toku bolesti pristupa sluzav, gdjekada i gnojan iscjedak iz nosa, slično kao što je opisano kod keha.

Kod upale grkljana ne smijemo nipošto u konja silom lijevati medicine, jer od upale i otoka sluznica i mišića u grkljanu konj ne može gutati, i lijekovi mogli bi lako doprijeti kroz grkljan i dušnik u pluća. Kad se ovako lijekovi, koji sadržavaju nerastopive praške, zagutnu u pluća, nastaje upala plućiju. Konj naime počne teško i brzo disati s uvlačenjem i bacanjem slabina uza znatno otvaranje nozdrva, izdisani uzduh zaudara neugodno, na gnjilež, i konj mršavi, slabi, dok ne ugine.

LIJEČENJE. Konja, koji ima upaljen grkljan, treba napariti tri puta na dan poparenim trinama od sijena sa dodatkom ulja od borovice ili ekstrakta od terpentina i davati mu Prisnicove obloge na vrat oko

grkljana. Uz korito treba privezati škaf sa svježom vodom, u kojoj dodamo i dobro zamiješamo jušnu žlicu razrijeđene solne kiseline, da konj može po volji vodu srkati, piti ili u njoj gubicom pljuskati. Vodu sa solnom kiselinom mijenjamo dva puta na dan, ujutro i na večer.

Kad se konj njeguje, kako treba, bolest prolazi povoljno i traje 10 do 15 dana. Predlažemo mu meko sijeno, poparene pšenične posije, izrezanu repu, mrkvu. Dok ima vrućicu, ne treba mu davati zobati.

Konja, koji je obolio od upale grkljana, ne valja uprezati ni voditi da se vani kreće; neka miruje u umjereno toploj, zračnoj staji.

Gdje se konji hrane sušenim rezancima od repe, pomiješanima sa sječkom, ako se ta hrana dosta vodom ne naškropi, može konj oboljeti gdjekad uz osobite znakove, koji se pokazuju kao bljuvanje i jako slinjenje. Ova se bolest javlja i onda, kad se konji hrane repnom melasom. Konj inače zdrav prestane najedamput jesti, pruža vrat, mišići na grkljanu grčevito se napinju, a iz gubice i nosa konj bljuje čitavo čudo pjenovite i sluzne sline. Konj je nemiran, teško diše jako otvorenih nozdrva. Jako slini, tako da u korito curi slina; katkad se konj muči, jer mu je na bljuvanje. To je BOLEST, KOJU UZROKUJU SUHI REZANCI OD REPE ili hrana pomiješana s melasom; dijelovi te hrane uhvate se i nalijepe na sluznici u grkljanu i draže, kao kad tuđi predmet zapne u ždrijelu. Konj ne može gutati i neprestano ga draži na povraćanje.

LIJEČENJE. Konja, koji je tako obolio, treba češće napariti trinama od sijena sa dodatkom kuhinjske soli ili parom od slane vode. Oko grkljana treba metati Prisnicove obloge. Bolest traje samo dva - tri dana po prilici, rijetko se kada dogodi gnojna upala grkljana kao posljedica. Čuvajmo se ulijevati tako bolesnom konju masti ili lijekove na gubicu ili na nos.

Upala pluća

Bolest UPALE PLUĆA počinje obično time, da konj izgubi tek. Gdjekoji kovač pali u gubici takvoga konja žabicu, premda je bolesti sijelo u prsnom košu. Isprva konj još jede sijeno, ali zobi ne će ni taknuti. Naposljetku postane žalostan, diše teško i brže, nozdrve i slabine vidljivo se miču. Uši i udovi sad su hladni, sad vrući, tjelesna toplina raste više od 40° C. Kod nozdrva, obično na jednoj strani, pojavi se sluz rđave boje, nerijetko krvava. Konj ne liježe, diše sve napornije i brže, noge mu otječu. Mršavi na očigled. Po sličnim znakovima može se sasvim ispravno suditi, da ima upalu pluća, bolest veoma ozbiljnu i pogibeljnu. Nemojmo oklijevati, nego zovimo na vrijeme živinara, koji će stručno ispitati konja, kucati i poslušati mu na grudima te odrediti, kakvo je stanje bolesti, i učiniti, što treba. Ispravnim razumnim liječenjem i njegom možemo spasiti konja, koji je obolio od upale pluća. Prije nego dođe stručnjačka pomoć, dajmo konju Prisnicove obloge na tijelo, koje ćemo svaki sat mijenjati. Noge mu možemo trti žestom i mekom slamom. Bolest je obično u najvišem jeku za nedjelju dana, osmi do desetoga nastaje preokret ili na bolje ili konj pogiba. Mnogo zavisi i od toga, da li je bolest uhvatila samo jednu polovicu pluća ili su upaljena oba krila ili možda i porebrica.

BOLESTI ROGATE STOKE

Odvratnost k jelu, kad stane preživanje, začepljenost, proljev

Kod nagle promjene hrane, kod prelaza sa suhe na zelenu krmu ili sa zelene na suhu, rogata stoka često izgubi tek, ako se prejede, i ne će da preživa. Seljak uopće misli, kad stoka ne jede, da joj mora nešto da fali u gubici. Pažljivo motri bolesno živinče, pa kad vidi, da u hrani samo prebire, ruje ili njuška, odmah tvrdo vjeruje, da bi blašče rado jelo, ali da ne može, jer ima tobože vrućinu ili drugo što u gubici. No napredan gospodar zna, da je uzrok gubitku teka obično negdje drugdje, i to u želucu. Kod nijedne druge vrste domaćega blaga ne nalazi se POKVARENA PROBAVA toliko, kao upravo kod goveda. Goveđa stoka ima četiri želuca i treba vrlo mnogo hrane: osjećaj glada kod nje je veoma razvijen, tako da često, da tako kažem, ludo ždere i pretrpa želuce, osobito burag. Kad proždre veće mnoštvo hrane, pokvari se probava, gibanje želuca malakše, preživanje prestaje, k tome se pridruži i mala vrućica, i sve sluznice u želucu a naposljetku i u gubici pocrvene od jačega pritoka krvi. B a d l j e v e ima svako odraslo goveče, no one nijesu krive gubljenju teka, i zato tko ih obrezuje, samo badava muči živinče. Ako je samo pokvareno djelovanje želuca od većega mnoštva uzete hrane ili od pokvarene, kao što su pozebli ili nagnjili krumpiri, repa, rezanci, slad i slično, ozdravit će bolesno živinče najprije dijetom (odmjerenom i biranom hranom) i podupiranjem preživanja želuca. Ne dajmo takvu govečetu ništa jesti niti kakvih gustih napoja. Obično stoka, koja je tako bolesna, najvoli piti hladnu vodu, koju joj dajmo do volje. Izvrsno sredstvo za buđenje djelovanja želuca jest solna kiselina. Zato

ćemo dati tri puta na dan u škafu vode ili rijetka napoja svaki put po žlicu razrijeđene solne kiseline. U slučaju, da blašče ne bi htjelo piti, skuhamo mu po prilici podrugu litru čaja od kamilica, to jest metnemo po prilici 40 grama cvijeta od titrice (kamilice) na po litre vode, odvar procijedimo kroz gusto bijelo platno i cvijet još ižmičemo, onda odvar razdijelimo na tri dijela, u koje dodamo svaki put po običnu jušnu žlicu razrijeđene solne kiseline, koja se već razrijeđena prodaje u apoteci. Tome odvaru možemo još primiješati po prilici osmi dio litre obične ražene rakije. Te tri jednake porcije pripravljenog lijeka nalijemo blaščetu ujutro, u podne i navečer iz staklene boce s uskim grlom. Ta ljekarija nalijeva se u govečе ovako: Pomoćnik uhvati blašče za rogove i čvrsto ga drži. Sami dignemo glavu blaščetu malo više, ali ne odviše, jer bi onda bilo teže ili nemoguće naliti mu lijek. Grlić od boce turnemo blaščetu u kut gubice, gdje nema zuba, pa oprezno ulijevamo sadržaj boce u gubicu. Ako bi živinče počelo kašljati, odmah moramo izvaditi i glavu mu pustiti, da može odahnuti, jer bi se moglo dogoditi, da bi dio lijeka zašao u dušnike i pluća.

S pokvarenom probavom često je u vezi i VRUĆICA I GROZNICA, a to poznamo na blagu po tome, što se trese, ima suhe tople nozdrve, sad studene, sad tople uši i donji dio rogova. Kod vrućice poraste nutarnja toplina blaščeta, o čemu se možemo uvjeriti toplomjerom, koji mu turimo u debelo crijevo. Prosječna toplota zdrava živinčeta čini 35·5⁰C, a kod vrućice poraste gdjekad na 42⁰ C. Kod vrućice upotrebljavamo dobrim uspjehom Prisnicove obloge trupa, koje pravimo ovako: Namočimo plahtu ili vreće u hladnu vodu, malo ih ižmičemo i omotamo od prvoga pleća pa do križa oko svega trupa; onda vlažne vreće pokrijemo suhim gunjem, pokrivačem i pričvrstimo ih užetima od slame ili poprugom na tijelo, i to odmah za plećima i onda sapima. Te obloge treba svaki sat ponoviti, i vidjet ćemo, da će donje vlažne vreće već za uru biti suhe.

Često s tim kvarenjem želuca rada dolazi ZAČEPLJENOST. Protiv nje upotrebljavamo i Glauberovu sol. Porcija čini ½ do ¾ kile. Sol rastopimo u vodi i nalijemo odjednom iz boce gore opisanim načinom u kravu. Gospodari imaju običaj nalijevati u živinče protiv začepljenosti različne masti, osobito ulje, no to se ne preporučuje. Ali dobro je sredstvo davanje klistira, koji se pripravljaju slično, kao što je opisano kod konjskoga griza.

Pokvarena probava traje nekad samo dva, tri dana, nekad i nedjelju i više. Znak, da bolest kreće na bolje, jest, kad blašče počne opet redovito preživati.

Nekad kod pokvarene probave nastane ZAČEPLJENOST KNJIŽACA. Knjišci su treći dio goveđeg želuca, koji izgleda kao knjiga s listovima. Fino sažvakana hrana dolazi među pretince u sluznici, kao među listove u knjizi. Ako se tu hrana isuši, pa prione tijesno k sluznici i želudac otvrdne: nekad su knjišci pretrpani i tako tvrdi, da se ne daju ni nožem rezati. U takvim slučajevima nema druge nego životinju na vrijeme zaklati.

Nerijetko su uzrok pokvarene probave, slaba teka za jelo i ustavljenog preživanja TUĐA TIJELA U UTROBI, koja je blašče pojelo s hranom i koja zapnu obično u staničnoj mreži sluznice kapure, koji je sličan voštini. Kapura je drugi dio goveđih želudaca. Jer goveda su tako proždrljiva, da gutaju opsežnu hranu bez dovoljnoga žvakanja i zato lako progutaju tuđa tijela, koja su slučajno dospjela u travu, djetelinu, sijeno, rezance, slad, slamu itd. To su obično čavli, žica, igle, ukosnice, gumbašnice, noževi, pa i vilice su se već našle u kapuri. Tu se zadrže i mogu dosta dugo počivati bez štete, dok se jedamput uslijed pritiska prepunjenog buraga ili kod velike steonosti, kad znatno proširena maternica pritište ostalu utrobu, zabodu u stijene kapure: kad probiju te stijene, ranjavaju i probiju ošit, koji dijeli prsnu šupljinu od trbušne. Ima često slučajeva, da su takvi predmeti doprli ne samo u pluća, nego i u srce.

Isprva se bolest uzrokovana draženjem želuca tuđim tijelom ne razlikuje osobito od običnog pokvarenja probave. Kasnije vidimo, da živinče stenje, ako ga pritisnemo na hrptu, ne uvija se, i ako se malo uvije, zastenje pri tome; ako ga pritištemo šakom ozdo na trbuh prema prsima, pokazuje, da ga boli. Lijeva slabina sad je upala, sad opet puna, napuhnuta od plinova. Rašireno mišljenje, da živinče, koje ima čavao u želucu, mora kašljati, nije ispravno. Na prednjem pleću opažamo često drhtanje. Ako izvedemo takvo bolesno živinče iz staje pa ga vodimo niz brdo, čujemo kako stenje. Kasnije dođe često vodena bolest, koju poznajemo na prsima, gdje se javljaju vodeni otoci. Ako sumnjamo, da živinče pobolijeva od tuđeg tijela u želucu, pozovimo vještaka živinara, da živinče pretraži i bolest ustanovi, jer tu nema druge pomoći, nego živinče na vrijeme zaklati, dok je meso još za uživanje, ali katkad pomaže i operacija. Jer ako nastane opća vodena bolest, upala potrbušnice ili ako živinče omršavi do kosti, onda ne ćemo imati od njega nikakve koristi. Svako je oklijevanje skopčano s većim gubitkom na vrijednosti živinčeta. U godini dana mnogo životinja pogiba od te pogreške, a još ih više treba zaklati.

PROLJEV dolazi također sa kvarenjem probave, ali češće poslije prehlade: nazebli okrajci od repe ili pozebli rezanci, različne štetne biljke u krmi, studen napoj i slične stvari krive su kataru želuca i crijeva i proljevu, koji je s njim u vezi. Protiv proljeva dajemo u svaku krmu jednu ili dvije žlice praška, koji je pomiješan od 75 grama sodina bikarbonata, 100 grama tučene hrastove kore i 300 grama brašna od lanenog sjemena ili načinimo sami takav prašak, u koji mjesto sodina bikarbonata dajemo 50 grama tučene krede. Da se ne upale crijeva, mećimo na trbuh Prisnicove obloge. Kod težih i dugotrajnih proljeva pozovimo živinara.

Nadam

Poznato je, da svježa, mlada, sočna djetelina, lucerna, esparzeta, zelena grahorica, grašak, leća, heljda itd. gdjekad i u maloj količini u buragu životinje brzo vrije i razvija neobično mnoštvo plinova, tako da se živinče brzo nadme. Isprva bubri lijeva slabina, trbuh raste, postaje, kako kažemo, širi nego dulji, pa počne rasti i desna slabina, koža se vrlo napne i kad kucamo na slabine, zvoni kao bubanj. Živinčetu nestaje dah, pogled mu je bojažljiv, umorno je, i ako nema brzo pomoći, pane na zemlju i ugine od ugušenja. Kaže se, da je puklo. Nagla ta bolest javlja se nesamo na paši, nego i u štali, i to ne samo od zelene krme, nego koji put i zimi od suhe krme.

LIJEČENJE. Bolesnu životinju treba postaviti tako, da prednji dio tijela bude viši nego stražnji, ili ju uzbrdo tjeramo i ujedno je taremo s obje strane trbuha. Obično domaće sredstvo kod nadma je uže od slame, namazano jalovim kolomazom, koje se živinčetu metne u gubicu i zaveže za rogovima. Time je živinče prisiljeno žvakati i podrigivanjem ispušta plinove. Općenito je mišljenje, da životinju, koja ima nadam, nije dobro iz štale voditi, nego začepe svaki i najmanji otvor, da ne bi to blašče zapuhnuo vjetar, jer bi puklo. Ta predrasuda nije opravdana. Kod manjeg nadma dajmo govečetu uže od slame u gubicu i vodimo ga korakom po dvorištu. Dobro je polijevati živinče hladnom vodom. Dao sam jedamput nadutim volovima ili kravama lijevati deset do dvadeset i više putunja vode na leđa i pri tome ih voditi; učinak nije izostao, jer se stoci nesamo često podrigivalo, nego je i otraga puštao plinove i izmetine, i nadam je prošao.

Nutarnji lijekovi nijesu pouzdani. Daje se obično amonijak, i to primiješamo žlicu amonijaka u litru hladne vode i to nalijemo iz boce odjedamput u kravu. Kod manjeg nadma poštrcamo slabine esencijom terpentina i onda blašče taremo slamom te na-

posljetku gnječimo lijevu slabinu, gdje leži burag. Kod manjeg nadma, koji se češće ponavlja, služi izvrsno razrijeđena solna kiselina: nalijevamo je svako po ure pomiješanu s kuminovom rakijom (po prilici tri žlice) i vodom.

Ako je nadam žestok, ne pomažu obično nutarnji lijekovi. Ako hoćemo blašče spasiti, treba imati pri ruci bodež, tako zvani trokar. Tko hoće nadutu kravu probosti, mora biti kako treba poučen, kako ima postupati, da kravi ne bi naudio. Ravnajmo se uvijek po ovoj uputi: Kravu treba ubosti u lijevu slabinu, na mjestu, koje je od plinova najviše nadignuto, i to u sredini između kuka i posljednjeg rebra. Predstavimo sebi u duhu okomitu crtu, koja smjera od najviše nadignutog mjesta lijeve slabine prama lakatnoj kosti desne prednje noge. Bodež utaknut u korice uhvatimo punom rukom u šaku tako, da je jabuka od balčaka u dlanu; kažiprst i palac priložimo na tok bodeža. Vrh bodeža priložimo na kožu u naznačenom mjestu i čvrstim ubodom zabijemo nož do kažiprsta kroz trbušnu stijenu u burag, odozgo dolje u sredinu, kao da hoćemo, da šiljak izađe među pupkom i prsima van. Izvučemo bodež, korice ostanu u rani te prstom začepimo malo otvor, da nam plinovi polako izlaze, da sva krv ne nahrupi prenaglo u krvne sudove, jer bi to imalo za posljedicu malokrvnost u mozgu. Kad bismo držali bodež vodoravno, mogli bismo lako raniti bubrege. Kod uboda stanimo kravi na lijevi bok i pazimo na zadnju nogu, jer se gdjekad dogodi, da se krava ritne nogom naprijed, pa bi nas mogla udariti. Ako je trokar u buragu, pridržimo prstima lijeve ruke tok, pritisnemo rukom kožu k buragu, a desnom izvučemo bodež iz korica. Kroz korice brzo izlaze plinovi; čim krava splasne i plinovi ne izlaze više, izvadimo tok od trokara opet na isti način, da pritisnemo kožu oko zabodenoga toka k buragu, a desnom izvadimo tok jednim mahom. Ranu u koži zalijepimo melemom od gusta terpentina, koji namažemo na tanku krpicu. Takve ubodene krave brzo ozdrave i rana obično

nema nikakvih neugodnih posljedica, jer brzo zacijeli. Izvrsno sredstvo za puštanje plinova, koji su se nakupili u buragu nadutih krava, je želučana sonda. Upotrebljava se ovako: Naduveno goveče izvedemo iz štale i postavimo ga tako, da prednji dio tijela bude viši nego stražnji. Drukčije kod korita, osobito u tijesnu mjestu ne bismo mogli ispruženu cijev spraviti u ždrijelo. Goveče pridrže dva pomoćnika ili ga privežemo u vrtu za drvo. Sad uhvatimo suhom krpom jezik govečeta, izvučemo ga malo iz gubice na stranu i tako ga jedan drži (u goloj ruci ne bi mogao držati sluzavi skliski jezik). Onda turimo u gubicu popriječno drvo, u sredini provrtano, koje pripada k želučanoj sondi. To poprijećno drvo svežemo uzicom za rogove. Sad uhvatimo cijev, koju smo prije dobro uljem namazali i izvukavši donekle nutarnju trstiku, da iz olovne donje kruščice ne viri i da ne može raniti ždrijelo, porinemo cijev kroz rupu u klipiću u gubicu, pa onda povrh jezika dalje u ždrijelo i najzad u ždrijelo i kroz ždrijelo čak u burag. Kad je cijev sva u govečetu, viri od nje iz gubice samo komadić klipića. Sad izvučemo trsku iz cijevi i ispustimo kroz cijev plinove. Da sav plin lakše izađe, možemo kravu na lijevoj slabini malo roljati. Jezik ostavimo izvučen iz gubice zato, da goveče ne bi moglo zadnjim zubima ždrijelnu cijev izgristi. Kad krava splasne, cijev izvadimo i dobro je očistimo i operemo.

Pastiri i svakojaki drugi domaći ljekari stoke nalijevaju u naduto blago terpentinovo ulje, dapače i petrolej. Takvih sredstava čuvajmo se, jer se zna dogoditi, da kod sve pomoći treba naduto goveče zaklati, pa ako se u nj nalije terpentin ili petrolej, onda sva utroba zaudara jako po tim lijekovima i meso nije za uživanje, jer jako smrdi, osobito kod kuhanja. Kod nužnog klanja treba uvijek pozvati živinara, da pregleda ubijeno blašče, jer su više puta tobože napuhnute krave ili jalovice i slično zapravo bolovale od bedrenice. (O bedrenici vidi kod zaraznih bolesti.)

Tuđi predmet u ždrijelu

Kad se blago hrani odrescima repe, krumpirom ili repom, koji put ta KRMA ZAPNE U ŽDRIJELU govečeta i to ili odmah za grkljanom ili niže. To se pozna po jakom slinjenju, napinjanju na bljuvanje, kašljanju i nadimanju. Ako je tuđ predmet još u grkljanu, uspjet će nam često rukom izvaditi ga i odstraniti. U tu svrhu neka dvojica pridrže goveče za rogove ili za nozdrve, a mi izvadimo iz gubice jezik, kako je opisano kod nadma, i umetnemo u gubicu kariku od ogrlice, koju naslonimo na đonju čeljust iza sjekutića i na nepce te tako naperenu damo jednome da je pridrži. Kroz kariku zavučemo golu ruku do ždrijela i kušamo predmet, koji je zapeo, izvaditi. Ako nam ne uspije taj predmet izvaditi, nema druge, nego ga ždrijelnom cijevi gurnuti dolje u želudac. Cijev upotrebimo, kako je opisano kod nadma. Kad olovna kruščica dođe do predmeta u ždrijelu, guramo cijev samo polagano i blagim pritiskom, da ne bismo prodrli grkljan, dok tijelo popusti. Ako nam onda uspije cijelu cijev spraviti do želuca, to je dokaz, da je onaj predmet, koji je bio zapeo, bio otisnut u želudac, i blašče je spašeno. Gdjekad upotrebljavaju bičalicu, da potisnu tuđi predmet u želudac. Kod neopreznog postupanja može se ždrijelo lako prodrijeti: onda nastane u vratu upala, blašče ne može jesti i treba ga zaklati. Zato je kod toga, ako govečetu nešto zapne u ždrijelu, najbolje zvati veterinara.

Teško telenje

Najviše slučajeva teškog teljenja skrive samovoljno nerazumni ljudi. Čim počne steona krava samo malo stajati s noge na nogu i ogledavati se na svoju stražnjicu, čim se malo grbi i samo malo napinje, već poseže u naglosti mnogi gospodar ili koji u pomoć pozvani susjed u tok teljenja. Krava još nije otvorena, ali vrijeme joj je već dospjelo, i zato u njoj ruju i kopaju, dok je ne ozlijede.

Jednostavno, ali glavno pravilo, po kojemu se seljak u tom poslu ima ravnati, jest: Nemoj se prenagliti i pričekaj strpljivo prirodni tok teljenja.

Svaki gospodar zna, da je krava steona devet običnih mjeseci i da se teli četrdeset i prvog tjedna. Neka urani, neka okasni, tako da redovito teljenje spada između 281. do 290. dana, otkako je pripuštena. No i tu ima iznimaka i odstupanja od pravila.

Manje zna svaki seljak za prirodni tok teljenja, koje se može razdijeliti na tri razdoblja, i to:

1. Priprava za teljenje, 2. otvaranje plodila i 3. izmetanje ploda.

U pripravе za teljenje broji se natečenje vimena i stidnice, upadanje dijelova sa strana korijena repa (jamice) i istjecanje guste bjelkaste sluzi iz stidnice. Te priprave za teljenje mogu trajati dva do tri dana, ali katkad i nedjelju dana prije teljenja. Krave pokazuju nekad već u ovo doba nemir i nehaj, ogledavaju se za stražnjicom i kopaju gdjekad u stelji, kao da će leći. Katkad prestaju jesti, liježu, pa opet ustaju, a događa se i to, da se počnu napinjati, grbe se, pa onda mnogi gospodar misli, da se krava već teli. No to su samo bolovi ili trudovi prije teljenja, koje je u ovom razdoblju sasvim nemoguće, jer plodila nijesu još otvorena i za prolazak teleta pripravljena.

I upravo u to doba, kao i u slijedeće, kad se grlce od maternice počne otvarati, mnogi gospodar ili nerazumni pomagač kod teljenja mnogo naškodi kravi iz nestrpljivosti ili neznanja i može skriviti teško teljenje. Ako se krava nateže i napinje u tom prvom i drugom razdoblju malo jače, ako ima jače bolove, a to se zna dogoditi, onda ima gospodar strpljivo dočekati redoviti tok, a ne neprestano stidnicu rukama pipati i kravu tako na još veće natezanje i napinjanje dražiti. Nježno ogledanje dobro ispranom, raskuženom i namaštenom rukom dosta je, da se gospodar lako uvjeri, je li grlo maternice otvoreno, je li put pripravljen i mjehur od opne, u kojem je plod, na putu. Ako nađe, da je put još zatvoren, tu ne po-

maže neprestano vrtanje prstima u stidnici, dapače time se još više pokvari. Tako mnogi gospodar prestrašen, kad nađe, da se krava od bola na zemlji svija, povjeruje lako pastiru, koji ga uvjeri, da je krava „zarasla" i da se uopće ne može oteliti. Mnogi takav nesavjesni pomagač izvadi svoju škljocu ili kusturicu, junački razreže maternicu i slavodobitno izvuče kroz taj krvavi otvor silom tele iz maternice. A kakve posljedice ima to prenaglo i nerazumno postupanje ? Vrlo žalosne. Obično gazda izgubi i tele i kravu.

Ti slučajevi preranih bolova dosta su česti. Slične bolove moramo nastojati ublažiti hladnim oblozima preko križa i onda odvarom titrice, koja se kravi kadikad ulijeva kroz gubicu. Tome čaju možemo primiješati kod jakog napinjanja po prilici četvrt litre rakije od kumina ili 15 do 20 gr. Hoffmannovih kapljica. Pošto takvi bolovi mogu nastati i nekoliko dana prije teljenja, moramo tako dugo strpljivo čekati, dok nastupi dalje razdoblje teljenja, kao što slijedi :

Znamo, da između stidnice i maternice ima tijesna cijev, tako zvano grlo maternice. To je grlo kod svake bređe krave potpuno zatvoreno i stijene toga grla priljubljene su među sobom i otvor u grlo zatvara gusta sluz. U drugom razdoblju teljenja počinju se rodila otvarati, gusta se sluz topi i istječe iz otvora grla i iz stidnice u obliku duge vrpce. Za sluzi dolazi kroz grlo iz maternice prvi mjehur, napunjen vodom od ploda, koja u teletniku čuva tele od ozljeda. Nije uputno taj mjehur prije vremena prodirati, da bi voda brže istekla i krava se prije otelila. Mnogi gospodari čine to u strahu, da tele zalije voda, no baš tim prenagljenim djelom može se uzrokovati teško teljenje, osobito kod prvakinja. Onaj mjehur otvara naime grlo maternice, i što ga više ostavimo da izađe, bolje se krava poslije teli, jer ima prolaz vrlo prostran ; dok u protivnom slučaju kod prenagljenog prodora mjehura put maternice u stidnicu ostaje tijesan. Kad isteče prva voda, pojavi se za kratko vrijeme, ali ne svagda, drugi mjehur u stidnicu i kad

on pukne, onda isteče druga voda. Gdjekad puknu oba mjehura najedamput i onda isteče jedna i druga voda skupa.

Kad je voda istekla, nastaje treće razdoblje teljenja, istiskivanje ploda. Već kod otvaranja rodila može se na kravi opaziti, kako je boli. Ti bolovi postaju sve češći i jači i za njima dolazi do istiskivanja teleta. Kod pravilnog položaja teleta oteli se obično krava sama, bez tuđe pomoći. Ako su bolovi slabi, onda zahtijeva i pravilni položaj teleta pomoć, i tada je dosta, kad se polako, jednoliko i malom snagom, svaki put s nastupom bolova, tele vuče iz stidnice.

U tim slučajevima opet je stalo do toga, da razuman gospodar promišljeno i oprezno pazi, da glava teleta ne ostane otraga, da noge ne budu same bez glave iz stidnice predaleko izvučene, jer bi iz pravilnog položaja teleta mogao nastati nepravilan i krivnjom gospodara nastalo bi tada teško teljenje. Tele je u pravilnom položaju, kad prednjim nogama i glavom, koja je na njih položena, izlazi u rodila. Svi drugi položaji teleta su nepravilni i potrebno je više ili manje spretnosti, da se poprave.

Dogode se i takvi slučajevi, da krava pokazuje sve znakove teljenja, da se grlo malo otvara, ali prolaz ostaje ipak tijesan : maternica naime i s teletom okrenuta je ili za četvrt ili napola ili za tri četvrtine ili sasvim oko osi : to je zavrnuće maternice. Ako se položaj ne popravi, te maternicu ne okrenemo natrag, krava se ne može oteliti. I u mnogom nepravilnom položaju krava se ne može oteliti, makar bila otvorena koliko mu drago.

U takvim slučajevima svatko hita sa savjetom i pomoću. Nažalost mnogi se naši seljaci još uvijek obraćaju za pomoć najprije k ljudima, za koje se misli, da su u tom pogledu iskusni, to jest pastirima, koji bilo iz dobre volje, ali obično za dobru nagradu svojim grubim, nespretnim i prljavim rukama više pokvare nego poprave. Tko je bio već jednom svjedok sličnih prizora, kod kojih i po nekoliko osoba užetima svezano tele vuče iz petnih žila (nekad znadu upre-

gnuti i konja !) i navlače kravu po cijeloj štali i muče se po nekoliko sati badava, taj će se začuditi nerazumnosti, s kojom gdjekoji neuki seljak postupa sa živim stvorom i čini štetu sam sebi na svome blagu. Posljednja pomoć u tim žalosnim slučajevima, gdje čuješ često naricanje i plač, kao da si na smrtnoj postelji kojega dragoga i miloga, pruža sjekira. Mesar načini svemu kraj i odveze za male novce i kravu i tele.

A kako bi se često gospodar mogao od takvog udarca sačuvati, kad bi na vrijeme pozvao veterinara ! Ali ne istom onda, kad već nijedan susjed i pastir ne zna kud kamo, ili kad su kravu izmučili nekoliko sati surovim nasiljem i tele zaglavili u nepravilnom položaju, kad su rodila nabrekla, oguljena ili izranjena, jer tada nemojmo više od živinara očekivati čudesa. Neki naime kažu : bio bi mogao barem još kravu spasiti, da je tele izrezao. Pozovimo ga na vrijeme i uklonit ćemo sigurno u većini slučajeva zle posljedice, jer je brza pomoć dvostruko izdašna.

Kod svakog nepravilnog položaja teleta pozovimo odmah živinara. Isto se preporučuje i kod nepravilnog ždrijebljenja.

Mliječna vrućica (uzetost iza teljenja)

Drugi ili treći dan poslije teljenja gdjekad se krava ne može dići na noge : leži i premda je gonimo, ne će da ustane. Uvjerit ćemo se lako, je li to samo klonulost ili bolest. Napunimo škaf hladnom vodom, stanimo dva koraka pred kravu i pljusnimo joj vode naglo među oči, ili joj nalijmo u svako uho lončić hladne vode. Ako krava nije uzeta, skočit će odmah i stati na noge, osobito ako joj netko otraga pomaže za rep. Ako krava ne ustane ni poslije tog pokusa, ako prestane jesti, ako ne osjeća ni duboke ubode igle u kožu na križima i stegnima, ako je glavu okrenula na stranu, oči sklopila, drijemlje i hrče, onda je oboljela od mliječne vrućice.

MLIJEČNA VRUĆICA. Seljak kaže, da joj je mlijeko udarilo u glavu. Bolest nastaje obično po lakom teljenju i poslije redovitog izlučenja posteljice te dolazi obično na debele, dobro ugojene krave, koje su najbolje muzare. Balega i mokraća ne izlaze, iz gubice cijedi se gusta sluz. Bolest napreduje brzo, traje obično 12 do 24 sata i svršava se često smrću uz grčevito svijanje. Jedva deset posto krava, koje su oboljele od te bolesti, ozdravi. Nalijevati kravama, koje su oboljele od mliječne vrućice, opasno je, čim je nastupila uzetost ždrijela i kad krava ne može gutati, a to poznamo po tome, što iz gubice izvučen jezik dulje vrijeme viri iz kuta i samo se polagano natrag vuče. Uliveni lijekovi dođu u pluća i uzrokuju smrtne upale. Pozovimo kravi, koja se razbolila od te bolesti, brzo živinara, da poduzme novi način liječenja, to jest pumpanje uzduha u vime posebnom spravom, koja se upotrebljava u tu svrhu. Na taj način može se gotovo svaka krava, ako je oboljela od mliječne vrućice, spasiti. Inače morali bismo kravu zaklati i pozvati živinara, da pregleda meso.

Zaustavljena posteljica

Poslije teljenja krava se šest sati očisti i opne ploda, u kojima se tele razvija, odijele se od maternice, te ispadnu kroz stidnicu. No slučajevi, da SE KRAVA NE OČISTI, nijesu nipošto rijetki. Osobito poslije pometnuća, preranog teljenja, poslije teških teljenja i kod bolesnih promjena tih opna, koje su hladetinaste, događa se, da krava ne izmetne posteljicu. Nešto opna viri ili visi iz stidnice u obliku traka, kad ih povučemo malo, uvjerimo se, da su iznutra čvrsto prirasle. Posljedice toga, ako se krave ne očiste, uvijek su neugodne : opne počnu u maternici gnjiti, iz stidnice istječe smrdljiva, prljava, gnjila tekućina, koja sadržava dijelove opne, što se raspadaju, krava prestaje jesti, ne preživa, dobije vru-

činu, mršavi naočigled i izgubi mlijeko. Ako pridođe još upala maternice i nastane otrovanje krvi, krava ugine; ako ne ugine, dugo boluje i omršavi tako, da dugo vremena ne daje nikakve koristi. Mnogi gospodari kažu, da to kravi ništa ne škodi, ako se nije očistila, pa vežu na trak, koji viri i dolje visi, komad cigle ili drveta i čekaju, dok opne ne sagnjiju i same padnu. Neka krava to izdrži, ali veći dio ne izdrži.

Na posteljicu, koja visi, kamen ili drugi uteg vezati, da se tom težinom posteljica izvlači, ne svjetujem nikome, jer neprestanim tlakom opna, koje gnjiju, upali se dotični dio sluznice stidnice, dobiva modrosivu boju, obumire i onda nastaju gnojni čirovi u stidnici. Mnoge krave, ako se nijesu očistile, ošepave, osobito na zadnje noge, uslijed upale gležanja (petnih zglobova), koji oteknu, nabreknu, vrući su i bole; krave ne mogu ni na stranu stati, ne liježu, a kad legnu, ne mogu ustati.

LIJEČENJE. Unutarnji lijekovi, a poimence razvikano i omiljelo kuhano sjeme laneno, koje se meće u napoj, ne pomaže ništa. Poslije iskustva mnogih godina preporučam svakomu, kome se krava do 24 sata po oteljenju nije očistila, da pozove živinara i dade joj posteljicu izvaditi. Kad je posteljica uklonjena, ispire se maternica nekoliko puta na dan (po tri, četiri puta) čistom, hladnom ili mlakom vodom, u koju dolijemo toliko rastopine hipermangana, dok voda ne pocrveni. Kaučukovom cijevi i lijevkom nalijemo svaki put do deset litara te tekućine kroz stidnicu u maternicu, onako, kako je opisano kod kolike. Osim hipermagana može se za ispiranje maternice upotrebiti voda sa dodatkom lizola, septoforma itd., i to na dvije litre 1 žlica. Ako krava loše jede, dajemo joj tri puta na dan žlicu razrijeđene solne kiseline ili u napoj ili svaki put sa osminom litre rakije od kumina i po litre odvara od titrice. Kod vrućice mećemo Prisnicove obloge.

Izvala maternice

Nekad se poslije teljenja uslijed raznih uzroka i napinjanja krave izvali maternica, koja onda visi pod repom iz stidnice kao velika tamnocrvena kesa, koja je ozgo posuta okruglim izraslinama poput jabuke ili šake. To su takozvane ježice ili ruže, koje vire na tankoj stapki iz maternice i za koje je prilijepljena posteljica. To, što je ispala maternica, nije tako opasna nezgoda, ako se na vrijeme upotrebi valjana pomoć. Najprije treba ispalu maternicu pažljivo očistiti od slame, pljeve, nastora i gnoja, pa oprati čistom hladnom vodom, u koju metnemo na 1 litru vode 40 do 50 grama stipse (alauna). Isto se može maternica oprati i dezinficirati slabom ružičastom rastopinom hipermagama ili polpostotnom rastopinom septoforma, lizoforma, odoforma, lizola itd. Da možemo maternicu natrag smjestiti, treba da krava stoji; ako li ne će stati, treba joj barem zadnji kraj dignuti. Očišćenu maternicu drže dva pomoćnika na čistoj plahti. Onda preko ručnika obujmimo najprije one dijelove, koji su najbliže stidnici i utiskujmo ih polako unutra. Tako nastavimo dalje sa najbližim dijelovima do kraja. U tome dosta napornom poslu smeta nam jako tiskanje krave, tako da utisnuti maternicu u prvi položaj nije laka stvar. Nemojmo raditi golim rukama, da ne bismo maternicu ranili ili prodrli: uvijek je pokrijmo čistim platnom, najbolje ručnikom. Kad je čitava maternica opet na mjestu, treba namjestiti grlo maternice u prirodni položaj. Zatim stavljajmo u maternicu svake pol ure komadić čista leda, ili ako je zima, grudu snijega. Najposlije zavežemo iz opreza kravu zaštitnim pasom, da ne bi opet krava mogla istisnuti maternicu iz sebe.

Često izlazi iz steone krave okrugli otok ružičaste boje i različne veličine, bilo kao jabuke ili kao dječja glava, gdjekad i veća. To opažamo osobito, ako krava leži niže zadnjim krajem nego prvim i skoro uvijek nestane, kad se krava digne: to je tako zvana IZVALA STIDNICE. Dok je izvala mala, ne škodi

kravi ništa. Kad se krava oteli, opet se izgubi. No ako je veća, ne izgubi se i svaki čas izlazi iz krave i gdjekad uzrokuje takvo siljenje, da krava istisne i zadnje crijevo. I kod teljenja može izvala smetati. Kravu, koja jako naginje tome, treba prije teljenja držati stegnutu zaštitnim pojasom. Postaviti je treba tako, da joj zadnji kraj uvijek stoji više.

Stidnicu možemo u kravu umetnuti lako, kad stoji. Pritisnemo je na leđima, ona se ulekne i stidnica sama umakne. Ako je previše velika, moramo je rukama ugurati. Razumije se, da ćemo stidnicu prije očistiti od balege i drugog smeća i oprati rastopinom kreolina.

Upala vimena

VIME KRAVI OTEČE najčešće, kad se ima teliti ili kad se oteli. Nekad otvrdne samo četvrtina, nekad pola ili čitavo vime. Vime je vruće, nabreklo i otvrdnulo, vrlo boli. S mlazom izlazi žućkasta ili sivkasta, smeđa vodena tekućina, sukrvica, u kojoj je usireno mlijeko. Uzroci upale vimena različni su: vime se može upaliti od prehlade, propuha, pritiska, štetne krme i sličnim uzrocima.

LIJEČENJE. Često treba musti vime i dobro istrti mašću. Vime se mlakom vodom čisto umije, osuši i svježom mašću, rastopljenim maslacem ili čistim vazelinom polako tare: onda se mast rastire brže po otvrdlom dijelu vimena. Dobra je mast za vime ova: Na žlicu masne tvari uzmemo prstovet šafrana i komadić kamfora kao grah. Najprije rastaremo kamfor, onda kapnemo na nj malo žeste ili rakije, zatim dodamo šafran i konačno polagano masnu tvar te od svega načinimo mast. Tom mašću može se mazati vime tri četiri puta na dan, ali svaki put najmanje četvrt sata. Ako je vime jako vruće, treba metati hladne obloge, koji se prave od žute gline, razrijeđene vodom i sa malo olovnog octa. Tim oblozima valja vime češće namazati i mijenjati ih prije,

nego se na vimenu osuše. Ako je vime jako otvrdnulo, posavjetujmo se sa živinarom, jer nekad zna u vimenu nastati gnojenje, koje zahtijeva osobito oprezno liječenje, katkad i operaciju.

Mekšanje kostiju

Poslije sušnoga ljeta, kod nestašice zdrave i dobre krme pojavljuje se često kod goveda MEKŠANJE KOSTIJU. To je bolest, koja dolazi obično na onu stoku, koja se čitavu godinu drži u štalama. Ta bolest može tako učestati, da izgleda, kao da se radi o kakvoj pošasti. Muzare i steone krave, telad odbijena (odlučena) od krave podliježu dakako toj bolesti, prije nego tegleći volovi i blago, koje se tjera na pašu. Od mekšanja kostiju oboli stoka, koja se hrani kiselim repnim rezancima, ovršjem od repe, slamom, pljevom bez dodavanja sijena, djeteline i zrnate hrane. Uzrok je bolesti često nedostatna hrana ili hrana, kojoj manjkaju stanovite soli, vapna i fosfora. Kod suše fale u probavljivoj hrani rudne, za prehranu vrlo nužne tvari, osobito vapno i fosfor. Prvi znakovi jesu gdjekad, da blago katkad gubi tek za jelo, liže zid, grize drveno korito, zemlju, mort i jede gnoj. Stoka malo pomalo mršavi, osobito gubi trbuh, koji se uvuče. K tome dođe ili šepavost nekojih nogu, na kojima ipak ne možemo naći nikakve bolesti, ili stoka teško oklijevajući ustaje. Ako se konačno digne na zadnje noge, ostane klečeći neko vrijeme na prvim nogama, i nije ju lako natjerati, da se digne. Nekad ostane blašče ležati, kao da je uzeto, a to se događa obično bređim kravama prije nego se otele. Kod dizanja takvih komada, gdjekad i kod pukog pokušaja, da ustane, znadu se prelomiti kosti (rebra, druge kosti na nogama, zdjelica). Blago neprestano leži, i premda mu se dobro nastre, ožulja se na butovima, zglobovima i istaknutim dijelovima tijela. Na mjestima, koja su zaležana, koža obamire, nastaju duboke gnojne rane. Ako se takvo blašče ne ubije na vrijeme,

ono ugine. Kod razudbe vide se na blaščetu znakovi slabokrvnosti, vodene bolesti, krkost kostiju, nestanak mišićja u području bolesnih kostiju. Nekih godina izginu čitave staje od te bolesti.

LIJEČENJE ne daje velikog uspjeha, ako se započne kasno, kad je bolest već preodviše napredovala. Velika je zapreka liječenju, ako ne možemo dati blaščetu dosta krepke, zrnate hrane, kao šrota, grahora, zobi, boba i sličnoga. Ako je moguće, najbolje je preseliti blago u drugi kraj, gdje je tlo bogatije na vapnenim i fosfornim solima. Ako to nije moguće, treba dodavati tih soli hrani. Životinje se moraju što više kretati na slobodnom zraku. Životinje, koje teško ustaju, postavimo na mekan ležaj ili objesimo tako, da stoje.

Katkad se gospodar kod nenadane šepavosti živine previše boji, da se radi o omekšalim kostima. Događa se naime, da blašče ima među papcima zaboden tuđ predmet, kamečak ili u papak zaboden čavao. Svakako se preporuča, da odmah, čim posumnjamo, da blaščetu mekšaju kosti, na vrijeme pozovemo na savjetovanje živinara.

Aktinomikoza

Događa se, da kod goveda narastu na obrazu, pod uhom, na podbratku, dolje na vratu i na drugim mjestima tijela bilo pojedinačne, bilo hrpe otoka, GUKA POD KOŽOM, koje se gdjekad uhvate čvrsto na čeljusnu kost i isprva su male i tvrde, ali kasnije se povećaju i za nekoliko tjedana omeknu. Nato provali iz njih žut, vrhnju sličan gnoj, koji dulje vremena curi. Te guke rastu polagano, različno su velike, kao jaje, jabuka, šaka ili dječja glava. Prema svome sijelu mogu blagu više ili manje škoditi. Ako su blizu grkljana ili u mišićima za žvakanje, u čeljustima, smetaju kod jela, blago loše jede, slini, teško diše i krči, teško guta, mršavi. Nekad bolest zahvati i jezik, koji nabrekne, odrveni i bude pun čirova; postaje

nepokretan, te blašče ne može jesti. Tu bolest uzrokuju gljivice (koje se latinski zovu: Aktinomyces bovis), koju stoka pojede na ječmenoj slami i u pljevi. Gljivice dopiru kroz neznatne ranice u jezik, u desni, među ležaje zuba, tu bujaju, rastu i uzrokuju dugotrajne gnojne upale. Kao dobar *LIJEK* iskušani su jodovi preparati. Često treba pristupiti operaciji i zato pozovimo radije na vrijeme živinara.

Bolesti teladi

Ako tele prestane sisati, ako je žalosno i ne igra se kao obično, kažemo, da se presisalo. Doista se kod teladi, dok sisaju, događaju dosta često slučajevi pokvarene probave, tako zvani KATARI ŽELUCA I CRIJEVA. S tim dolazi ZAČEPLJENOST i onda PROLJEV. Liječimo tako, da nastojimo potaknuti želudac na djelovanje i začepljenost ili proljev ukloniti. Nalijevamo u tele odvar titrice (po prilici 20 grama na politru vode), u koji metnemo 6 do 10 grama sodina bikarbonata ili paljene magnezije. Od začepljenosti dajemo klistir sa 25 do 50 grama gorke soli ili Glauberove soli u politri odvara od titrice.

Proljev liječimo Prisnicovim oblozima oko trbuha i nalijevamo odvar od kamilice (titrice) sa praškom od 2 do 5 grama korijena od rebarbare i 5 do 10 grama paljene magnezije. Kod teških proljeva dajemo crnu kavu s kapljicama od opija (5 do 20 grama), koje nam propiše veterinar.

Ako je teletu OTEKAO PUPAK, kaže se, da mu se pupak otrgao. Kad opipamo takav pupak, osjetimo veći ili manji, tvrd, topao, bolan otok; pupčana žila, koja vodi u trbušnu šupljinu, odebljala je i otvrdnula, često kao palac debela. Ta bolest, upala pupčanih žila, ima često za posljedicu boležljivost teleta, a više puta takvo tele i ugine. Nikad se ne preporuča takvo tele odbiti. Upalu pupka liječimo oblozima od olovnog octa, rastopine aluminijeva acetata 65 dijelova na 100 dijelova vode, ili mažemo otok smjesom ulja

(100) i olovnog octa (20), ili karbolnim uljem (3%). Često se otok na pupku gnoji; gnoj treba na vrijeme odstraniti i ranu po općim pravilima očistiti i liječiti.

Zarazne bolesti kod goveda

1. SLINAVKA I ŠAP. Ova zaraza prenosi se nesamo izravno sa jednog živinčeta na drugo doticajem bolesnih životinja sa zdravima, nego i raznim predmetima, gnojem, slamom, krmom, muhama i osobama, koje njeguju blago. Znakovi te bolesti jesu ove: gubitak teka, vrućica, osobito mljaskanje. Na nozdrvama, na sluznici u gubici, osobito na gornjem bezubom kraju, na jeziku i drugdje načine se mjehuri, puni same tekućine. Mjehuri popucaju, sadržaj isteče, i postanu nepravilno ograničena, obično okruglo dugoljasta mjesta na sluznici, koja su pokrita sivožućkastom prevlakom; to je gornji sloj sluznice, koji se odlupio. Te prevlake dadu se odljuštiti i ljušte se kasnije same, poslije čega se vide plitke tamno crvene, gdjekad crveno-žućkaste pjege sa glatkim rubovima. Goveda pri tome jako sline i loše jedu, gdjekad im je sav jezik oljušten. Kasnije gornje rane opet zacijele. Ujedno opažamo, da blago diže katkad koju nogu, drma njome, a kad ga izvedemo, hramlje. Na kruni između papaka vide se slični mjehuri kao u gubici. Oni puknu i onda nastanu plitki čirići, iz kojih se cijedi ljepljiva tekućina. Koža na kruni među papcima i na petama je kao oguljena, crvena, boli. Gdjekad nastanu otoci nogu i gnojenje na kruni. Kod krava opažamo obično također oboljenje vimena: na sisama iskoče mali mjehurići, napunjeni tekućinom, koji popucaju, pa se onda vide okrugle, tamnocrvene bolne pjege. Tu i tamo oguli se čitava kožica s koje sise, također može dio ili cijelo vime otvrdnuti. Uglavnom ova bolest nije opasna životu, jer u običnim prilikama ozdravi blago od slinavke i šapa i bez liječenja za nedjelju ili dvije. No gdjekada ugiba stoka naglo.

LIJEČENJE. Prije svega potrebna je najveća čistoća i oprez, da se bolest drugamo ne prenese. Bolest se prenosi i na ovce, koze i svinje, a može se dapače prenijeti i na ljude. Zato je trošenje sirovog mlijeka od krava, koje imadu slinavku i šap, zabranjeno. Osobito je takvo mlijeko opasno za djecu.

Bolesne životinje treba držati na obilnoj mekoj, čistoj i suhoj stelji. Da bi mogle lakše jesti, valja im davati mekanu krmu, napoj. Ranjava mjesta u gubici ispiremo 2% rastopinom kreolina ili bacilola ili formalina u vodi. Slično činimo sa bolesnim papcima. Među papke uvlačimo suho stijenje od kudjelje. Rane na krunama prašimo suhom modrom galicom ili mljevenom hrastovom korom i praškom od alauna. Za slinavku i šap postoji dužnost prijave u roku od 24 sata.

2. BEDRENICA (PROSTREL). Ova pogubna i strahovita bolest zna doći nesamo na goveda, nego i na konje, ovce, i koze, dapače je i čovječjemu životu opasna. Njen tečaj ne traje dugo, obično je sve gotovo za nekoliko sati. Na oko zdravo blašče presuši, prestane jesti i preživati, katkad se naduva ili pokazuje bol i griz u želucu, device, teško diše, liježe i ne može se više dići. Gdjekad iz nosa i zadnjice udari krvava tekućina. Smrt nastupi u roku od 24 do 48 sati. Blago, koje je oboljelo ili za koje sumnjamo, da je oboljelo od bedrenice, ne smije se klati, jer zaraza se nalazi poglavito u krvi i svakom kapljom krvi sije se nebrojeno mnoštvo opasnih klica (bacila) ove bolesti. Kod otvorenja uginulih ili zaklanih životinja vidimo, da je slezena povećana i tamne boje. Svuda po utrobi imamo krvarenja. Krv je u tijelu rijetka, tekuća, ne gruša se. Ako malo takve krvi dođe čovjeku u ranu, na oguljenu kožu i slično, može nastati otrovanje. Čovjek oboli od crnog prišta i može umrijeti.

Svaku godinu strada dosta ljudskih života od te zaraze, osobito od priklanih životinja, koje su oboljele od bedrenice. Meso, utroba i koža od takvih životinja mora se spaliti i duboko zakopati i politi karbolnom rastopinom. Liječiti tu zarazu obično

koristi samo u početku i to ubrizgavanjem seruma. Zaštitnim cijepljenjem u krajevima, gdje vlada bedrenica, spriječit ćemo, da nam životinje obole. Tu bolest mora svaki prijaviti, jer će biti kažnjen, tko to ne učini.

3. ŠUŠTAVAC jest zarazna bolest, koja napada mlada govečeta, većinom od 6 mjeseci do 4 godine. Javlja se obično samo za ljetnih mjeseci i samo u nekim krajevima. Na različnim mjestima tijela nastaju otekline, koje kod doticaja pucketaju i brzo rastu. Osim toga životinja zna šepati. Blago za kratko vrijeme ugine. Kad se oteklina razreže, hlape iz nje plinovi slatkastog mirisa po ranketljivom maslacu sa žućkastom, pjenušavom tekućinom. Blago, koje je od te zaraze oboljelo, ne valja ubijati za meso. I protiv šuštavca cijepe živinari prije oboljenja s uspjehom. I za tu bolest postoji dužnost prijave.

4. PLUĆNA ZARAZA. Ove bolesti kod nas zapravo nema. Znakovi te dugotrajne bolesti jesu: kratak, suh i bolan kašalj, vrućica, teško i ubrzano disanje, konačno gubitak teka. Kad se zakolje ovakvo blašče, pluća su mu otvrdnula, na prorezu slična su mramoru crvena polja okružena bijelim i žućkastim prugama. Komadići ovako promijenjenih pluća tonu u vodi.

Svaki vlasnik stoke dužan je po općem zakonu o zaraznim stočnim bolestima oboljenje svoje stoke od gore opisanih zaraznih bolesti bez oklijevanja prijaviti općinskom poglavarstvu. Propust prijave ili zataja zaraze progoni politička oblast kaznama.

5. TUBERKULOZA (SUŠICA). Ova zarazna bolest nalazi se dosta često kod goveđe stoke a ima svoje sijelo u različnim organima. Nekad sjedne na spojne opne u prsnom košu i u trbušnoj šupljini, na žlijezde, pluća, jetra, slezenu, bubrege, crijeva, jajnike, vime. Prije su zvali tu bolest i francuzljivost. Prema mjestu tijela, na koje je pala ta bolest, znakovi su joj dakako dosta različni. Bolest se obično dugo vuče i tek kad je uzela maha, nastaje sumnja ove zaraze. Takva stoka ima suh kašalj, mršava je, suši se (ima sušicu), teško i brzo diše. Francuzljive krave često se tjeraju, ali ne ostanu bređe. Ta se bolest na živom blagu dade samo teško razaznati i tek kad se zakolje, da se sigurno utvrditi. Za života odaje nam cijepljenje tuberkulinom ili kapanje tuberkulina u oko, da li je blašče sumnjivo za tu bolest. Na zaklanom francuzljivom ili sušičavom blagu vidimo, da ima na seroznim opnama, i to ili samo u prsnoj ili trbušnoj šupljini, ili u objema, u plućima, u žlijezdama, u dušnicima, na ošitu, na trbušnoj opni, u jetrima, slezeni, na želucima crvenkaste čvoriće, tuberkule, poput graška ili lješnjaka, koji su se gusto skupili ; često sadržavaju žut gust gnoj ili su se ovapnili.

Po zakonu o zaraznim bolestima stoke dužnost je prijaviti odmah bolest takve životinje općinskom poglavarstvu : 1. kod jake tuberkuloze pluća, koja se očituje mršavljenjem, čestim bolnim kašljem, ubrzanim i teškim disanjem ; 2. kod jake tuberkuloze crijeva, koja se isto očituje mršavljenjem, koje prate na izmjenu proljevi i začepljenost s izmetinama gnojne sluzi i krvave balege ; 3. kod odmakle tuberkuloze jajnika, kod koje stoka također mršavi, često se tjera, ali ne ostaje bređa ; 4. kod tuberkuloze vimena, koja se obično javlja u jednoj ili objema zadnjim četvrtinama vimena u obliku nebolna, jednolika, tvrda otoka, koji sve većma raste ; vime se povećava i sadržava često uzlaste otvrdnule kvržice.

Mlijeko od sušičavih (tuberkuloznih) krava štetno je ljudskome zdravlju. Takvo se mlijeko ne smije prijesno piti. Osobito je velika opasnost od takvog mlijeka za djecu. Krave, koje imadu tuberkule (sušicu) vimena, mogu tu bolest prenijeti s mlijekom nesamo na ljude, nego i na životinje (telad i prasad).

Ovčje boginje (kozice, ospice)

BOGINJE su najraširenija zaraza kod ovaca, koja stalno vlada kod nas sad u ovom sad u onom kraju. Ovce od te bolesti mnogo ugibaju. Uzročnik te bolesti je nevidljiv. Ako se na vrijeme poduzmu

potrebne mjere, mogu se boginje ugušiti i njihovo daljnje širenje spriječiti.

U početku bolesti pokazuju ovce neku nelagodnost, disanje i bilo je ubrzano, katkad se ovce tresu. Tjelesna toplina digne se na 41 do 42 stupnja. Oči postanu crvene, a očni kapci otječu. Iz očiju i nosa cijedi se sluz, a sluznica nosa postaje crvena. Naskoro pojave se promjene na koži, najprije crvenkasta okrugla mjesta u okolici očiju, ustiju, nosnica, zatim na vimenu, pod repom i na unutarnjoj strani butova. Na drugim mjestima opažamo ih rjeđe. Iz crvenila nastaju bobuljice, kasnije mjehurići, koji sadrže žućkastu bistru tekućinu. Kasnije postaje taj sadržaj gnojan, mjehurići se suše i ostavljaju ožiljke. Ako je bolest blaže naravi, mogu je životinje preboljeti, slabije ovce obično uginu. Bolest traje 3 do 4 tjedna. Vlaga, kiša i zima nepovoljno utječe na tok te bolesti. Bolest se pojavi u stadu, kad ono dođe u dodir sa drugim zaraženim stadom. Prenose je i predmeti, koji su bili u dodiru sa bolesnim ovcama, prenose je i kože, hrana, stelja, pas i na pašnjacima, gdje su pasle bolesne ovce, mogu se zdrave zaraziti. Na druge životinje ne prelaze osim na koze.

LIJEČENJE je teško. Ovce se moraju dobro hraniti i držati u zračnim i jednolično toplim stajama. Kod lijepog vremena treba ih puštati na pašu. Teško bolesne ovce treba utamaniti.

Vrlo dobro sredstvo za sprečavanje oboljenja je cijepljenje zdravih ovaca.

Uginulu ovcu moramo spaliti ili duboko zakopati zajedno sa kožom, jer ona predstavlja dugotrajni izvor za širenje bolesti. Po prestanku bolesti treba ovčarnik dobro raskužiti, da se nove zdrave ovce ne zaraze. Stelju, smeće i đubre treba iznijeti napolje i spaliti. Ako za raskužbu nemamo drugo pri ruci, dobra je vruće 2% rastopina natrijeve lužine, kojom se oribaju zidovi i drveni predmeti, iza toga se sve pobijeli.

Metiljavost

Šteta, koju nanosi METILJAVOST našem stočarstvu, vrlo je golema. Uzročnik ove bolesti je metilj, 2 do 3 cm dugi crv, plosnat, listiću sličan. Živi u žučnim kanalima jetara i u žučnom mjehuru.

Životinje se zaražavaju travom i krmom, na kojima ima metiljevih zametaka. Iz metiljavih životinja izlaze balegom jajašca metilja. Ta jajašca prispiju u vodu (razne mlake, bare, poplavljene livade). Tu se iz njih razviju male ličinke, koje plivaju po vodi i uđu u male vodene puževe. U njima se dalje razvijaju i razmnože te na koncu izlaze kao repate ličinke. Te ličinke izgube repić i začahure se na raznim travama. Sa travom dolaze u crijeva, a odatle u jetra.

Ovce počinju slabije jesti i pokazuju tromost i slaboću. Sluznica očiju i gubica postaje blijeda. Na vjeđama, pod vratom, na prsima i donjem dijelu trbuha pojavljuju se otekline. Preživanje je usporeno, vuna suha i krhka, dade se lako iščupati, a na nekim mjestima i sama ispada. Često se pojavljuje jaki proljev. Ovce jako mršave i uginu.

Kod goveda su znakovi te bolesti slični onima kod ovaca, ali redovito nisu tako teške naravi.

SUZBIJANJE METILJAVOSTI. Bolesne životinje ne puštajmo na pašnjake. Liječimo bolest Distolom i Asisolom. Treba se točno držati naputka. Veterinar može ustanoviti pretragom balege bolest i onda, kad znakovi bolesti nisu napadni, a to je važno, jer je lakše liječiti bolest u početku nego kasnije.

Đubre metiljavih životinja treba dugo držati na kupu, da se ugrije, jer time propadaju jajašca metilja. Pužiće, koji su potrebni za razvoj metilja, treba uništavati, i to tako, da nasipamo vapna u dotične vode, (kad se vapno izgubi, možemo bez opasnosti pojiti životinje na takvim vodama) ili da odvodimo vodu sa livada.

Gubitak teka

Svinje žderu sve i često imaju neurednu probavu, jer im se POKVARI ŽELUDAC od pokvarene ukisle hrane, pomija (mekinja) itd. Svinje nije lako liječiti, jer ne primaju dragovoljno lijekova, a silom ne možeš im dati ništa, bez opasnosti. Ako nalijevamo prasetu lijek, obično mu zađe u pluća i uzrokuje smrtne upale. Zato prase, koje ne će žderati, dugo ne liječe, nego ga u većini slučajeva zakolju.

Kod začepljenosti dajemo krmetu gorku sol (25 do 50 grama) u mlijeku, ulijevamo ulje od skočca (ricinusa), i to 50 do 100 grama) i pravimo klistire od sapunice.

Da krmci bolje jedu, dajmo im u hranu uvijek dječju žlicu ovoga praška: kuhinjske soli 50 dijelova, sodina bikarbonata, praška od korijena rebarbare i od aniza po 25 dijelova.

Zarazne bolesti svinja

1. VRBANAC. Ova strašna bolest ima vrlo brz tok i velik pomor, tako da malo koje prase, ako je bolesno od vrbanca, ostane živo. Znakovi su te bolesti ovi: gubitak teka, visoka vrućica, koja poraste do 42^{0} C, klonulost, prase se zakopa u slamu ili u gnoj, teško diše, ima vrućinu, bljuje, na tijelu, osobito na vratu, za ušima, na trbuhu, na unutarnjoj strani stegana i drugdje pojave se crvene pjege, isprva male, koje se brzo šire i postanu tamnocrvene, ljubičaste, čak modre. Krme pada na zadnji kraj, ako ga istjeramo. S bolešću je u vezi začepljenost; do 24 sata

ili do 2 do 3 dana prase, koje je oboljelo od vrbanca, ugine. Od svinje, koje se u početku bolesti zakolju, može se meso doma potrošiti, ako se kod raščinjanja na unutarnjim organima ne nađu bolesne promjene. Meso treba odmah nasoliti ili skuhati. Prodati ili darovati ne smije se, jer se mesom i crijevima može raznijeti bolest.

Sada se svinje mnogo cijepe protiv vrbanca, jer se to pokazalo kao uspješno sredstvo. Cijepio sam kroz godine tisuće svinja, da ne dobiju vrbanac, pa je to bilo s povoljnim uspjehom i cijepljenje mogu svakom preporučiti. Ako je svinja tako cijepljena, bit će 6 mjeseci sigurna od te bolesti (tom se kaže: imunitet traje 6 mjeseci). I kod bolesnih svinja u početku bolesti serum djeluje vrlo dobro.

Manje opasna vrst vrbanca je takozvana OŽARICA. Krme isto prestane žderati, a na tijelu se pojave okrugle, donekle dugoljaste, pečenoj opeci slične crvene pjege kao dvodinarka ili petodinarka, koje se malo pomalo opet gube i koža se na dotičnim mjestima guli. Bolest traje nekoliko dana, i svinje od nje ozdrave. U toj bolesti dobro djeluje umjetna izvorna (karlsbadska) sol, koje metnemo na vrh noža ili dječju žlicu u mlijeko. Protiv začepljenosti mećemo klistire od glicerina (4 do 5 grama malom štrcaljkom) ili od tople sapunice.

Pjege na tijelu tarimo ili žestom od kamfora ili razrijeđenim octom. Izvrsno djeluje, ako se uštrca ljekoviti serum protiv vrbanca. To neka izvrši živinar. Za tu bolest postoji dužnost prijave!

2. SVINJSKA KUGA. Ova bolest razlikuje se bitno od vrbanca i traje duže vremena. Znakovi te bolesti jesu ovi: U početku vrućica do 41.5^{0} C, kasnije se svinje drže tužno, prestanu jesti, dolazi teški krvavi proljev ili tvrda balega do potpunog začepljenja, svinje teško dišu, poveća im se kašalj. Nakon nekoliko dana imaju svinje krmežljive oči i hodaju kao pijane.

Svinjska kuga spojena je često s upalom crijeva, kod čega sluznicu crijevnu izjedaju čirovi; k tomu se pridružuje upala bubrega i pluća. Događa se, da

se na koži pojavi neki osip. U početku sliči nešto osipu kod boginja (koza), pa narod često kugu zove kozama. Tok bolesti je nagao i svinje uginu već za nekoliko dana, ali katkad se bolest vuče i nekoliko nedjelja.

Protiv svinjske kuge imamo odlično obrambeno sredstvo, a to je cijepljenje. Cijepi se zaštitno, t. j. dok su svinje još zdrave. Najbolje je doba za cijepljenje, kad su svinje stare 3 do 4 mjeseca. Od takvog cijepljenja zaštićene su godinu dana od bolesti.

Bolesne svinje možemo cijepiti samo, ako bolest ne traje više od 2 dana, kasnije cjepivo ne koristi.

Svaki vlasnik svinja dužan je bez odgađanja općinskom poglavarstvu prijaviti, da su mu svinje oboljele od svinjske kuge.

Šuga (svrab) kod domaćih životinja

ŠUGA je kožna bolest, koju uzrokuju prostim okom jedva vidljivi nametnici. Svaka vrst domaćih životinja ima svoju vrst šuginih grinja. One žive ili na površini kože i hrane se peruti ili zabodu svoje rilo u dublje dijelove kože i hrane se sokovima, a neke ruju i prave cijele hodnike u njoj. Uslijed stalnog svrbeža, koji se u toplini pojačava, životinje su vrlo nemirne te se češu i grebu o razne predmete. Na koži opažamo ljuštenje, kraste i ozlede od češanja. U daljnjem toku bolesti ispada na šugavim mjestima dlaka, odnosno kod ovaca vuna, a koža postaje sve deblja. Životinja postaje sve slabija i slabija, posve omršavi i ugine (kopitari, ovce).

Šuga se dade izliječiti. Liječenje povjerimo veterinaru, jer razni domaći lijekovi obično su preslabi.

LIJEČENJE je uspješno samo onda, ako se ujedno raskuži staja, pribor i drugi zaraženi predmeti. U protivnom slučaju životinje se ponovno zarazuju i liječenju nema kraja. Liječenje kopitara, ovaca, koza, pasa i mačaka od šuge određeno je zakonom. Tko ne će da svoje životinje zaražene šugom dade liječiti, tome će se morati te životinje utamaniti. To

se događa i onda, kad su životinje šugave u tolikom stepenu, da su neizlječive. Ako su 2 mjeseca prošla, otkako je zadnji put bila u nekoj staji šugava životinja, tad je raskužba suvišna, jer u tom roku sigurno ugibaju grinje i same bez raskužbe.

SPREČAVANJE ŠUGE. Treba paziti, da životinje ne dođu u dodir sa šugavim životinjama ili sa predmetima, koji su bili u dodiru sa šugavim životinjama. Novo kupljene ovce držimo 4 tjedna odijeljeno, da nam ne unesu šugu. Šugu konja i ovaca treba prijaviti općini.

Najveće nedaće gojenju peradi uzrokuju zarazne bolesti, od koje pogiba mnogo živadi.

Od KOKOŠJE KOLERE ginu kokoši, pure, guske i patke naglo i listom. Kod prvih takvih slučajeva misli vlasnik, da mu je netko živad otrovao. Perad je žalosna, glavinja, pada na zemlju, perje ima nakostrušeno, krila obješena, ne jede, nego pokazuje veću žeđ. Nekad povraća i trpi od smrdljiva proljeva. Disanje je naporno i piskutljivo, „svira joj u grlu". Mladina ugiba brzo uz grčevito savijanje. Bolest traje obično jedan do tri dana, rijetko kada dulje. Oboljelo živadče odstrani, hrani ga zrnom i napajaj vodom, u koju stavi nešto zelene galice. Uginulo živadče valja spaliti ili duboko zakopati. Tu bolest mogu raznijeti vrapci i druge ptice, da se raširi po cijelom selu.

Treća zarazna bolest je KOKOŠJA DIFTERIJA. Razvija se lagano, a pojavljuje se u vratu, zahvati i oči, crijeva, pluća, noge (tako zvane k o ž e). Živadče teško diše, a i onda hrglja. Šćućuri se, jako žeđa, spusti krila, a nastane i proljev. Iz kljuna mu se cijedi na nosnice ružna tekućina. Kad bolest navali u pluća, nastaje sušica. Takva kokoš samo ugine i mršavi. Meso se od takve kokoši ne jede. Oboljelu kokoš treba odmah odstraniti. Ako je bolest u vratu, može se u početku izliječiti limunovim sokom. Svako jutro iscijedi se nešto limunova soka u grlo. Zahvati li bolest glavu i oči, namaže se limunovim sokom. Nastane li proljev, stavlja se u vodu nešto zelene galice ili rđe. Kod proljeva uopće neka se kokoš hrani samo zrnom. Zahvati li bolest jače, najbolje je smaknuti živadče i baciti u vatru ili duboko u zemlju zakopati.

KOKOŠJA KUGA tamani većinom kokoši, iznimkom i guske. Ta se bolest razvija veoma brzo i svršava smrću.

Pogibanje živadi u čitavim dvorištima izaziva uvijek sumnju zaraze. Vlasnik je po zakonu o životinjskim zarazama dužan slične slučajeve odmah prijaviti općinskom poglavarstvu. Osim zgodnih živinarsko-policijskih mjera mogu se zaraze suzbijati i cijepljenjem.

Kadšto nije moguće domaću životinju izliječiti; u takvim slučajevima nemojmo odgađati i gledajmo je po savjetu živinara, koji ju je liječio, na vrijeme unovčiti prodajom u meso. No nekad se dogodi, da se životinja mora iznenada, često i po noći, bez odgađanja od nužde zaklati, da ne bi uginula. Svuda nije mesar odmah pri ruci, i tada prikolje koliko puta sam vlasnik ili tko od družine bolesna konja ili goveče, da se bar nešto spasi. Nažalost u tim slučajevima često se griješi. Mnogi misli, da je dosta životinji vrat odrezati i malo krvi pustiti. Dalje se za priklanu životinju ne brinu, ostave je mnogo sati neotvorenu ležati u staji ili na gnoju, a kad dođe konačno dozvani mesar i životinju otvori, nađe pregledač stoke i mesa, da se nesamo utroba, nego i meso zaparilo i pokvarilo, tako da se ne može dopustiti za ljudsko uživanje, nego se mora predati živoderu, da ga zakopa. Od toga vlasnik blaščeta ima dakako znatnu štetu. Da toga ne bude, moramo živinče, koje je od nužde naglo zaklano, bio to konj ili govedo, dobro izgaziti, da što više iskrvari, najbolje iz štale ga pod sušu ili na uvoz izvući. Zabranjeno je zaklanu životinju prije pregleda raskomadati. Jedino je dozvoljeno prije pregleda skinuti s nje kožu, ali tako, da koža na jednom mjestu ostane u vezi s tijelom životinje. Trbušnu utrobu valja odmah izvaditi, a dozvoljeno je također izvaditi i prsnu utrobu, ali tako, da kod svinja ostane jezik u vezi s grkljanom, ždrijelom, jednjakom, plućima i srcem.

Tim načinom ćemo spriječiti, da se meso kvari. Kad ne bismo životinju otvorili, počela bi brzo bubriti. U njoj bi nastao raspad organskih tvari, toplina bi porasla preko 40° C, i onda utroba brzo gnjije i zaudara. I meso se zapari i pokvari za kratko vrijeme.

Treba dakako izvađenu utrobu dobro sačuvati, a meso pokriti plahtom ili slamom i pozvati mesara. Pregledavač stoke i mesa — kod nužnog klanja živinar — odlučuje o sposobnosti mesa za prodaju. U tu svrhu mora pregledati nesamo golo meso, nego i svu utrobu, ne izuzevši ni želudac i crijeva. Uhvaćena u posudicu krv životinje, koju smo priklali u nuždi, olakšava često ispravni vještački sud.

Bitne mane kod kupnje i prodaje stoke

Kod kupnje i prodaje domaće životinje nijesu uvijek bez pogreške i imaju različne vidljive i nevidljive mane, koje se nekad dadu ukloniti, a nekad su neizlječive. Mnoga takva mana smanjuje samo ljepotu životinje, čime joj se samo cijena snižava;

no druge mane sasvim onemogućuju valjanu upotrebu dotične životinje; takvo blašče nema onda za gospodara vrijednosti.

Svaki gospodar gleda, da kupi životinju potpuno zdravu i, koliko je moguće, bez pogreške. Zahtijeva redovito od vlasnika jamstvo za zdravlje, da nema pogreške, da dobro vuče, mliječnost, steonost; ište kadkad, da životinja nema nikakve zle navike, da ne grize, da se ne rita, da se ne brani potkivati.

Najbolje je, kad se takav ugovor načini pred vjerodostojnim svjedocima ili pismeno. Inače nastaju kasnije neugodne i često skupe parnice.

Oprezni gospodari uzmu na primjer sa sobom vještaka, živinara, kad kupuju, i ne će preuzeti konja, dok ga vještak nije valjano ogledao i ocijenio.

Osim ugovorenog jamstva za izvjesne vrline i svojstva životinje ima još tako zvano pravno ili zakonito jamstvo; u zakonskim propisima imenovane su napose određene pogreške na oko nevidljive, neizlječive, koje onemogućuju valjano upotrebljavanje životinje. U slučaju, da bi kupljena ili prodana životinja imala koju od tih pogrešaka, može se s uspjehom zahtijevati razvrgnuće kupoprodajnog ugovora. Ako se nađe pogreška u zakonito odmjerenom roku, ne može se prodavalac s uspjehom protiviti, da se kupnja ukine, ako to kupac zaište. Kupac ne treba kod tih pogrešaka dokazivati, da ih je životinja imala već kod kupnje ili kod preuzimanja, jer jamstvo se računa od predaje životinje i zakon uzima, da ih je spomenuta životinja imala još kod predašnjega vlasnika. No prodavaocu se dopušta mogućnost dokazati, da blašče mane nije imalo, nego da se ta mana razvila tek poslije predaje.

Tako zvane bitne mane jesu:

kod kopitara: sakagija, sipljivost, žura, nutarnja upala oka (mjesečna sljepoća) i grcanje;
kod goveda: tuberkuloza;
kod ovaca: šuga i vodena bolest od nametnika;
kod svinja: trihinoza i ikričavost.

Rok jamstva za te bitne mane jednak je, i to dvije nedjelje dana. Ako kupac za tih 14 dana, otkako je preuzeo životinju, opazi koju od gore imenovanih pogrešaka, postoji razložno mišljenje, da je kupljena životinja imala tu pogrešku. Treba opaženu pogrešku dati za tih 15 dana od vještaka — živinara — ustanoviti i javiti prodavaocu, ili ako on nije prisutan, općinskom poglavarstvu.

Ako kupac ne učini tu prijavu do petnaest dana, mora onda dokazati, da je životinja imala tu pogrešku prije preuzimanja.

Osim gore navedenih pravnih pogrešaka može se i u drugim slučajevima, kad se nađe kakva mana, za koju se može dokazati, da je bila na životinji već prije preuzimanja, zahtijevati razvrgnuće kupoprodajnog ugovora.

Ako je pogreška neizlječiva i ne da se ukloniti i onemogućava valjanu upotrebu životinje, može kupac tražiti razvrgnuće kupoprodajnog ugovora. Ako se pogreška dade izliječiti i ne isključuje

valjanu upotrebu životinje, može kupac zahtijevati barem primjeren popust od cijene ili naknadu štete. Svoje zahtjeve mora kupac iznijeti do 6 mjeseci od preuzeća životinje, inače gubi.

Bitne mane konjâ

1. SAKAGIJA (GUNTURAČ). Ova zarazna, sasvim neizlječiva, veoma opasna bolest prenosi se i na čovjeka, kojemu prijeti neumoljivom smrću. Obilježena je slijedećim znakovima: Jednostran, tvrd i bezbolan otok žlijezda među vilicama (na podbratku); curenje (često iz jedne nozdrve) guste, žućkaste, nekad krvavo obojene i smrdljive sluzi. Sluznica na nosnom pretincu posuta je ili crvenim i žućkastim čvorićima velikim kao krupica ili pokrita izjedenim čirićima. Nekad se pokazuje sakagija na koži pa se zove crv ili crvljivost kože. Na tijelu, osobito na nogama, na nutarnjoj strani stegana i drugdje vide se trakasti otoci, poput čisla, pod kožom. Mjesto zrnaca čisla mogu se vidjeti otoci kao orah veliki ili otvoreni izjedeni čirovi, iz kojih istječe žućkasta rijetka tekućina. Katkad je koja noga otekla i otvrdnula. Nekad opet pokazuje se kao bolest na plućima, u kojima se tvore mali čvorići, sitni kao mak, proso, a kad se zarežu, dosta su čvrsti, sjaje se i imaju kadšto crven rub. Slični čvorići prave se i u žlijezdama dušnika. Ako konj nema u isto doba nosnu sakagiju ili crvljivost kože, ne može se za života sigurno poznati, ima li plućnu sakagiju. Da raspoznamo takvu sakrivenu sakagiju, cijepimo konja maleinom. Sakagija se mora prijaviti općin. poglavarstvu.

2. SIPLJIVOST. Konj, koji ima ovu pogrešku, i u miru čudno diše; kad vuče ili trči, otvara nozdrve, uvlači bokove, baca slabine, diše brzo i s naporom, kašlje i brzo se oznoji. Kad odmaramo takvoga konja poslije rada, diše još dulje vremena ubrzano i uvlači slabine. Pri tome je konj inače na oko zdrav, uzima hranu i piće kao obično. Vrućicu imati ne smije.

3. ŽURA. Konj osobito poslije vožnje i trčanja, na suncu ugrijan, drijemlje, malo pazi, možeš mu segnuti prstom u uho, da se ne makne. Noge meće na zemlju neprirodnim načinom, ili se široko raskorači ili ih meće ukriž, i možeš mu isto tako noge postaviti, da i ne opazi. Kod jela i pila zaboravlja se, ne voli jesti sijeno s visokih jasala, svuče ga na zemlju; žvačući prestaje na mahove, kao da drijema, i zalogaj sijena visi mu iz zatvorene gubice. Kod napajanja zaroni nekada gubicu duboko u vodu preko nozdrva, i kad mu nestane daha, vadi naglo gubicu iz vode. Žurav konj nerado uzmiče. Nekad se žura pokazuje u velikoj uzrujanosti, konj udara i tuče, propinje se, udara o zid, tiska glavu u jasle ili o zid.

4. MJESEČNA SLJEPOĆA (nutarnja upala oka). Konj dobije bez vidljiva uzroka upalu oka, kapci nabreknu, spojnica pocrveni, oko suzi, rožnica se zamuti, dobiva sivkastu boju dima, tekućina u oku je unutra, osobito dolje na dnu žućkasta, u njoj pliva talog, šarenica postaje blijeda, upaljena. Ova upala oka traje samo kratko vrijeme, gubi se opet, oko se izbistri, ali

bolest se vraća opet i konj od nje boluje izmjence, dok sasvim oslijepi. Mjesečnu sljepoću ne smijemo zamijeniti s običnim pomućenjem rožnice, koja nastaje od udarca bičem po oku, ako se konj ubode u oko slamkom, ili ujedom ili drugom ozljedom.

5. GRCANJE je zao običaj i pogreška, kod koje konj guta uzduh, i to se čuje kao poseban zvuk. Kad to radi, uhvati prednjim zubima korito, rudo, lanac na ogrlici itd. Neki se konj uopće i ne naslanja, nego slobodno guta. Gutanjem uzduha nastaje pokvarena probava, konj mršavi, nekad dobiva vjetrovite kolike i može i uginuti. Neki konji imadu prednje zube izbrušene. Da spriječe grcanje, stežu konju na vratu iza grkljana čvrsto remen.

Nekoji konj grca samo onda, kad ga u štali nitko ne gleda. To možemo ustanoviti, ako stanemo potajno, da konj ne vidi, vani kod otvorenih vrata od štale i neko vrijeme slušamo, ili potajno konja motrimo.

Bitne mane goveda

Bitna mana s jamstvom od 14 dana kod goveđe stoke samo je tuberkuloza, o kojoj smo raspravljali kod zaraznih bolesti. Osim ove pogreške može kupac i kod drugih mana tražiti razvrgnuće ugovora, ako može dokazati, da je bolesno živinče bilo bolesno ili imalo pogrešku već kod preuzeća. Bolest može biti kakva mu drago, na pr. tuđe tijelo, čavao u želucu i drugi. Dokaz takav može dakako provesti samo vještak živinar.

Kod novokupljenog govečeta zna se dogoditi, da prve dane ili nikako ne jede, ili jede vrlo zlo. Žalosno je, neprestano se ogledava, muče, nemirno je. Kupac se boji, da je živinče bolesno. To je obično tuga za zavičajem. Nenaviklo blašče tuži za svojom bivšom štalom i okolinom i ne može se odmah priviknuti novome stanju. Takvo goveče katkad po više dana ne takne jela. Dakako da omršavi i onda trpi od začepljenosti. Inače ne pokazuje znakova bolesti. Za neko vrijeme privikne i počne jesti. I prijelaz na drugu krmu djeluje na goveče, da loše jede i na oko boluje.

Bitne mane svinja

1. TRIHINOZA. To je bolest koju uzrokuje nametnik trihina. Trihina nalazi se savijen u viticu u ovoju, koji je sličan linormu, u mišićnim vlaknima, gdjekada u silnome mnoštvu. Prostim okom ne može se na takvoj svinjetini opaziti ništa. Samo pod mikroskopom (sitnozorom) mogu se u satrtom vlaknu mišićnom ti crvići ustanoviti. Ako čovjek ovakvo meso, koje je puno trihina, jede prijesno, makar i sušeno, ili slaninu, u kojoj ima slojeva mesa, može nesamo ozbiljno oboljeti, nego i umrijeti. Već za 24 sata poslije uživanja trihinoznog mesa želučani sok rastopi ovoj, u kojemu se nalazi trihina, i ona postane slobodna. Za daljih 24 do 48 sati izrastu trihine, koje su iz želuca dospjele u crijeva, u crviće poput bijelih vlasi, duge 3 do 4 mm, koji imaju vrh glave šiljat a stražnji dio obao. Samci su kraći nego samice i mjere oko 1.6 mm. Te crijevne trihine plode se u crijevu za 2 do 3 dana; 6 do 7 dana poslije uživanja trihinskog mesa mogu se u crijevnim trihinama ustanoviti sitnozorom brojni živi zameci, jer samica koti žive mlade, kojih ima poslije svakog oplođenja do 200; i pošto se u crijevu za kratko vrijeme 5 do 8 puta uzastopice oplođuje i koti, nastane od jedne ženke 1500 do 1800 živih mladih. Oni kroz stijene crijeva dopru u krv. Krv ih odnese u mišiće, gdje se uhvate, prodru u mišićna vlakna, izrastu za tri nedjelje po prilici i onda se saviju kao zmije i zakukulje u čvrsti ovoj u obliku krupice. No ta zrnca su vrlo sitna, po prilici trećinu milimetra duga i $^1/_4$ mm široka. S vremenom se taj ovoj ovapni, no trihina u njemu sačuva život i po 10 godina; i ako s prijesnim mesom dođe u želudac, gdje se povapnjeni ovoj rastopi, izađe opet živi crvić i dalje se množi. Kakve posljedice ima uživanje trihinoznog mesa za čovjeka? Za tri do deset dana pokazuju se prvi znaci bolesti, spojeni sa proljevom, bolovima u životu, rukama i nogama, kao kad čovjek ima jaki crijevni katar. Ako čovjek preživi te prve nastupe, pridođu za 3 do 4 nedjelje bolovi u mišićima, poput mišićnog reumatizma. Za 4 do 6 nedjelja nastane ili smrt ili čovjek opet ozdravi.

Trihina je dakle nametnik veoma opasan zdravlju i životu čovječjem. Samim solenjem i sušenjem mesa ne mogu se trihine u njemu sadržane nikako uništiti, a ne ubija ih niti toplota do 40° C. Dobrim varenjem i pečenjem kod topline više od 50° C ugnu i postanu neškodljive. No kojim putem dođe taj crvić u svinjsko meso? Sasvim istim putem, kako smo opisali u čovjeka. Svinjče se zarazi trihinama, kad požđere štakora, koji ima u sebi trihina. A svinje ih znadu nesamo vrlo vješto uhvatiti, nego ih i osobito rado žderu. Na živom prasetu ne da se ustanoviti, da li imade trihine. Tek kada se zakolje, vide se sitnozorom trihine u mesu. Jamstvo za trihinozu je po zakonu do 14 dana.

2. IKRIČAVOST (bobičavost). Ova bolest rijetko se može za života na krmku poznati. Gdjekad se vide pod jezikom prozirne, okrugle mrlje (mjehurići), koje su izdignute i sadržavaju bijelu jezgru (zametak trakavice). Na zaklanom svinjčetu vidimo te okrugle krupici slične mjehuriće među mesom (mišićima), na rijezu u butovima, pod plećima, u ošitu, u srcu i drugdje. Kad ih satremo, iscuri iz mjehurića čista vodena tekućina, a u njemu ostane bijeli zametak (glavica) od trakavice. Nakon uživanja ikričavog mesa razvije se u čovjeku trakavica; ali ako je dobro kuhano ili pečeno, onda dakako nije škodljivo, jer se kuhanjem i pečenjem zameci trakavice ubijaju. Ako prase požđere izmetine čovjeka, koji ima trakavicu, postane to prase ikričavo. Članči trakavice raspanu se djelovanjem želučanog soka, iz oslobođenih jajašca u crijevu nastanu onkosfere, koje usrče krv i odnese ih po tijelu u spojno tkivo stanično među mišićima, gdje se uhvate i rastu. Isprva su sitni, ali mogu narasti i kao grašak.

Preveo Ante Šimčik

Pregledao i popunio jedan domaći veterinarski stručnjak

S A D R Ž A J

Str.

BOLESTI I POGREŠKE KONJA:

Šepavost konja 3

Slika: Ovoj za kopito i papke od jakog platna . . 7

Rane i ozljede konja 14

Kolika (griz) 21

Crno mokrenje s ukočenjem zadnjeg dijela (Praznička bo[illegible]t) 26

Slika: Pojas za dizanje konja kod prazničke bolesti (crnog mokrenja) 27

Keh (Ždrebećak) 29

Upala grkljana 34

Upala pluća 36

BOLESTI ROGATE STOKE:

Odvratnost k jelu, kad stane preživanje, zač[illegible]t, proljev 37

Nadam 41

Tuđi predmet u ždrijelu 44

Teško stanje 44

Mliječna vrućica (uzetost iza teljenja) 48

Zaustavljena posteljica 48

Izvala maternice 51

Upala vimena 52

Mekšanje kostiju 53

Aktinomikoza 54

Bolesti teladi 55

Zarazne bolesti kod goveda 56

Ovčje boginje (kozice, ospice) 59

Metiljavost 61

BOLESTI I POGREŠKE SVINJA

Gubitak teka 62

Zarazne bolesti svinja 62

Šuga (svrab) kod domaćih životinja 64

BOLESTI PERADI 66

DODATAK:

Bitne mane kod kupnje i prodaje 67

Bitne mane konja 69

Bitne mane goveda 70

Bitne mane svinja 70